

Politikai
röpiratok.

81.

81
622

A

KÖZÖS ÜGYEK

ÉS

EGYEDÜLI ALKOTMÁNYSZERÜ

KEZELTETÉSÜK.

Rosty Zsigmondtól.

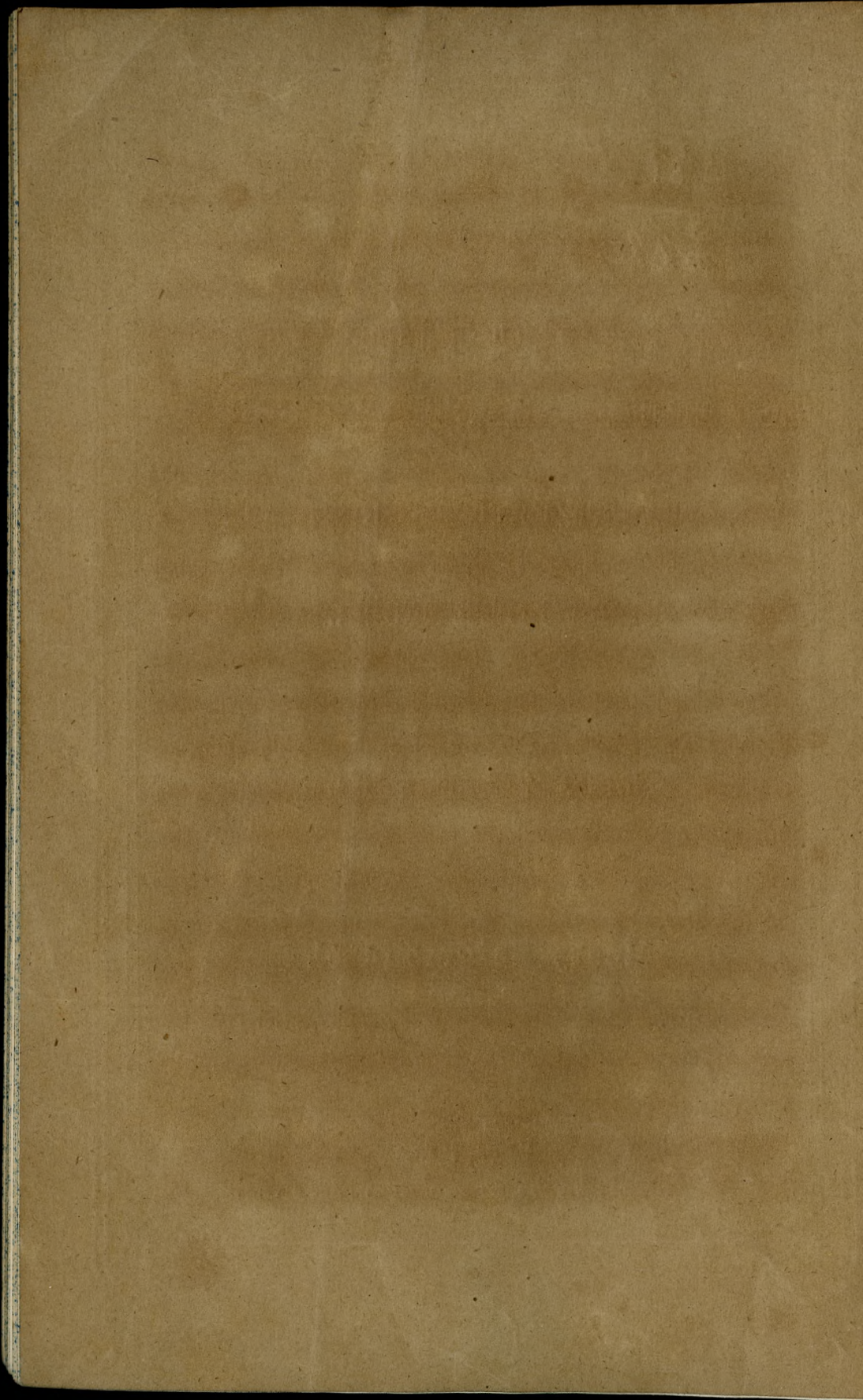
6.

PEST, 1863.

LAUFFER ÉS STOLP BIZOMÁNYA.

A
KÖZÖS ÜGYEK
ÉS
EGYEDÜLI ALKOTMÁNYSZERÜ
KEZELTETÉSÜK.

Rosty Zsigmondtól.

6.

PEST, 1863.

NYOMATOTT KOZMA VAZULNÁL

hal-piacz és aldunaszor sarkán 9. szám alatt.

616752 00765090

A
KÖZÖS ÜGYEK

DE
EGYEDÜLL ALKOTMÁNYSZERŰ
KENNERBÍRSÁG

DE BALLAGI GÉZA

1883

NYOMTATOTT KÖNYV YASZLÓCZÁN
Központi és Alkotmányügyi Minisztérium

ELŐSZÓ.

„Ismét új program, új kiegyenlítési terv, hiszen ilyek híjával eddig sem voltunk, s mégis, mit használtak?“ így fog talán sok honfi felkiáltani! mire csak azt viszonzom, hogy igenis, ismét egy új terv, és pedig éppen azért, mert az eddigiek mit sem használtak, nem használhattak pedig azért, mert a legéletbevágóbb kérdések felett mintegy ellebbenvén, az olvasót kétségben hagyták aziránt, vajjon tulajdonképen mit akar az indítványozó? azt mindegyike javallotta ugyan, hogy egyezkedjünk ki, mire nagy kapacitáció éppen nem kellett, minthogy a mostani állapot kellemetlenségeitől mindenki ohajt szabadulni, ámde azt is érzi, hogy ez áldozatok nélkül alig mehet, minélfogva természetesen tudni kívánta, mi legyen tehát azon áldozat, mely, mintegy kiegyezkedési árul kívántatik, de ennek részletezésébe — legalább tudtommal — ki sem bocsátkozván, azt mintegy rémületes kísértetet, vagy határzatlan alaku ködképet látta maga előtt lebegni, mivel

pedig nincs kedély háborgatóbb a bizonytalanságnál, az olvasás a megnyugtató helyett borzongást eszközölt. Ily körülmények közt jónak véltem a kérdésnek merészen a szemébe nézni, s azt, mint Isten tudnom adta, taglalni.

A mostani kedély-állapotot ahoz tudnám hasonlítani, hogy estve azon hír terjed, hogy a falu végén egy kísértetféle alak jár, s ennek láttára az egész népség kimenvén, csakugyan lát ily formát, s azt tüstént kísértetnek elkereszteli; ekkor előállnak a falu néhány bölcsei, s helyes okokkal azt bizonyítják, hogy a kísértetbeni hit döreség, ostobaság, mely okos emberekhez egyáltalán nem illik; minthogy azonban azon alak nem csak nem távozik, hanem némelykor kezeit fenyegetőleg felemeli, a nép a bölcsek szavaiban nem lel megnyugvást; — ekkor kiválik a tömegeből egy ficzkó, s azon rémnek iramodván, megfogja, a néphez vonszolja, hol megvizsgáltatván, kiderül, hogy ez egy erős, izmos, s valóban marczona tekintetű férfiú, ki azonban arra tart igényt, hogy itt megtelepedhessék, sőt mi több az is, hogy el sem utasítható; — a bizonyosnak megtudása a népet némükép megnyugtatta, egyszersmind annak belátására hozta, hogy arról tanakodjék, ha már ezen kellemetlen vendégtől megszabadulni nem lehet, miként lehet arra birni, hogy megtelepedése minél kevesebb kárt okozzon.

Ily rém és ködkép mireánk a „közös ügyek“, a bécsi ministeriumra pedig azok mikénti elintézése, s mig arról meggyőződve nem lesz, hogy e lényeges kérdés egész terjedelmében ugy fog elintéztetni, hogy a birodalom szilárd együttmaradása biztosítva legyen, addig teljes hitem szerint országgyűlésről szó sem lesz, — ámde hogyan lehet erről szó, midőn annak fejtegetése sem lön még megkísértve, mit értünk e szavak alatt : „közös ügyek“ ! S ez birt engem e kérdés fejtegetésére, és annak eredménye nyilvánossá tételére. Ha hibázom, czáfoljanak meg, s találjanak az általam ajánlottnál jobb, czélszerűbb és alkotmányosb módokat, s hiszem, hogy minden honfi azokat szívesen fogadandja, csak-hogy valahára kedves hazánkat e szerencsétlen helyzetből kiemelhessük, mire nézve igen alkalmazhatók itt Széchenyink e többször ismételt szavai : nekünk siker, mindenek felett siker szükséges !

Rác-Szt.-Miklós, Boldogasszony-hava 12 én 1863.

R. Z.

Egy kis töredék régibb történelmünkéből.

Minden ügy helyes felfogása és megítélésére szükséges azt a maga saját szempontjából fölfogni és a maga színezetében megtekinteni ; leginkább áll ez a publico-politikai és diplomatikai természetűeknél, mert a diplomatia, ruganyos természeténél fogva, nem csak azt szokta figyelembe venni **mi**?, hanem igen gyakran azt is **ki** által mondatik, vagy követeltetik valami. Tanubizonyosságul szolgálhat erre az interventio kérdése, mely 1815-ik évtől fogva oly sokszor, oly sokféleképp lön alkalmazva és magyarázva.

Fájdalom, hogy már régtől több hivatalos és nem-hivatalos, fizetett és nem-fizetett író a külföld előtt oly színben kíván bennünket föltüntetni, mely a viszonyainkat nem ismerőt könnyen azon balvéleményre hozhatja, hogy a mi követeléseink nem csak nem jogosak, hanem egyenesen önelbizottság és fellengzés, sőt egyenesen vakmerőség, és szemtelenségből származnak, mi még a német nemzet iránti hálátlansággal tetőztetik.

Mikép ? miknek tekintenek s kívánnak tekintetni bennünket ? — az egész történelmünket és publico-politikai állásunkat körül-belől ezen keretbe foglalják :

A tekintetre alig méltó barbar magyar faj, — némelyek kalmuknak mondják — Ázsiából kivándorolván, Eu-

ropa jórészét egyideig kegyetlenül pusztította, utóbb mostani lakhelyén letelepedett, s a szomszéd német nemzet által civilisáltatván, egyideig nem megvetendő szerepet játszott ugyan, hanem utóbb Mohácsnál Soliman által legyőztetvén, adó alá vettetett, s az ország török tartományyá, Paschalicat, tétetvén, a felséges habsburgi ház-, és általa közvetítve a német birodalomnál keresett menedéket és oltalmat, mely később azt csupán német vérrel és pénzzel a töröktől megszabadította. Ekkor a felséges uralkodó család, mint visszacszerzett tartománynyal, kedve szerint bánhatott volna ugyan, mind a mellett szabadalmait meghagyta, ámde ez többször fellázadván, az utóbbi időben pedig le is győztetvén, minden jogait elvesztette, minélfogva már csak kegyelemtől függ, s így, mi nékie adatik, hálás köszönettel fogadni tartozik, de jogra hivatkozás, avagy éppen követelésről szó egyáltalában nem lehet. — Sajnos, hogy még döntő körökben is ez a felőlünk való vélemény; teljes meggyőződéssem szerint, még a másik oldalon e nézetről le nem tesznek, addig őszinte kibékülés és barátságos egyetértés a teljes lehetetlenségek közé tartozik.

Szükséges tehát e nézeteket megczáfolni, s a kérdést helyes talapjára fektetni; de nem lévén czélom hosszas történelmi előadást tartani, avagy vitatkozást indítani, csak annyit fogok felhozni, mi e kérdéseket a kellő állásba és világosságba helyezi.

Kalmuk vagy kaukázi faj-e a magyar, azt a természetbuvárok ethnographiai osztályára bizhatjuk, s csak azt jegyezzük meg, hogy az igazság igazság marad akár kalmuk, akár más fajbeli nemzet legyen képes azt maga mellett felmutatni.

A barbar czim annyira sem illeti meg bevándorlott őseinket, mint az akkoriban Európában élt nemzeteket; —

igy a frankok a nyolczadik században Dalmátiát elfoglalván, a szopós horvát gyermekeket a kutyák elé vetették,¹⁾ nagy Károlynak, kivált Szászthonban elkövetett kegyetlenkedései ismeretesek; — V. István királyunk alatt a csehek Nyitrát elfoglalván, a gyermekeket a bölcsekből kirántván, a templomok oszlopaihoz csapkodták, — hát még a harmincz éves háboru rettentő kegyetlenkedései? pedig mind-ezeket k e r e s z t é n y e k követték el, mikhez hasonlók őseinkről nem mondhatók; — ne hozzanak tehát fel ellenünk efféléket!

A tudományos harczot ellenünk a mult század végén Schlötzer Ágost Lajos — a nagy tudós — kezdte meg; több badar állításai közül csak azt hozom fel, melylyel magát különösen nevetségessé tette; azt mondja t. i. egyik munkájában: „a magyar csorda, mely keletről a bessenyőktől rettegett, nyugoton a hatalmas Germaniát sok éveken át rettegésben tartotta, de ennek igazi oka sem belső erejében, azaz: sem számában, sem vitézségében, sem haditudományában nem rejlett²⁾. Erre derék tudósunk, Pray György kiadván jeles munkáját, a még élő Schlötzertől egész egyszerűséggel csak azt kérdezte: ha a magyarok sem száma-, sem vitézsége-, sem haditudományától nem rettegett ama hatalmas Germania, vajjon hát mitől? de Schlötzer felvilágosító feleletével örökre adós maradt, s hű követői sem birták eddig kitalálni.

Szeretik némelyek ellenünk uton-utfélen felhozni, hogy egy ideig a török adózói voltunk! — ez igaz, hanem minden nemzetnek megvannak a maga szerencsétlen napjai, melyeket azonban ellene felhozni mindig gyöngédtelenség, de ellenzőinktől azontúl nagy meggondolatlanság, mert tekint-

¹⁾ Constantinus Porphirogenita de administ. imper. C. 30.

²⁾ Schlötzer, „Critische Samlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.“ Göttingen 1796. 2 Stück. 169.

sék csak meg a történelmet, s látni fogják, hogy Árpád megvervén Lajos, német császárt, adó alá vetette, — Árpád halála után Lajos ismét fegyvert fogott, de szerencsétlen kimenettel, hada legnagyobb része levágatott, ugyanez történt a reá következő évben Augspurgnál, mi fölötti szomoruságában nem sokára meghalt. Az utódja, Conrád császár sem volt szerencsésebb, s így a hatalmas Germania mindaddig a magyarok adózója volt, míg Zsolt fejedelem elfogattatván egy száguldás alkalmával, csak kilencz évi feltétlen békesség ígérete mellett lón szabadon bocsátva; — ezeket a mi történetiróink, kiktől minden hitelességet megtagadnak, csak igen gyengén érintik, de a német régi kronikák annál világosabban hirdetik, így Sigibertus Gemblacensis: „A mult évi győzelem által föllelkesült magyarok Lajos országát adó alá vetik“¹⁾. Luitprand: „és lett e nép több éveken át adófizető“²⁾, Mutius: „a császár, hogy békét nyerhessen a vezéreknek mind nyíltan, mind alattomban nagy pénzösszegeket adott, e felett még többet, és adót is ígért, s csak nagynehezen voltak így is a hazatérésre birhatók“³⁾.

Továbbá: Mátyás királyunk IV. Fridrik római császárt legyőzvén, Bécsből kiüzvén, s az osztrák tartományokat hét évig birván, ezek csakugyan nem más, mint a magyar királynak adóztak.

Végül, emlékezzenek elleneink e század elejére, melyben nagy Napoleon néhány német tartományokat elfoglalt, a töb-

¹⁾ Sigibertus Gemblacensis ad annum 905 hungari superioris anni victoria elati regnum Ludovici sub tributo redigunt.

²⁾ Factusque est populus hic per nonnullos annos tributarius. Luitprandus L. 2. C. 2.

³⁾ Imperator ut pacem consequi posset, dedit privatim, hostium ducibus magnam pecuniam, publice etiam magnam dedit, maiorem se daturum promisit, annum quoque tributum hostibus pollicitus est, aegreque inducti sunt, ut redirent domum. Germania Christ. L. 12. 90. I.

bit pedig sulyos adó alatt tartotta; — mit nyernek tehát ellenfeleink azáltal, ha felmelegítik egykori szerencsétlen napjaink emlékét, ha csak azt nem hiszik, hogy szégyen volt a magyarokra a töröknek adózni, de a németek dicsőségére válik, hogy több éveken át a magyarok adózói lehettek.

Gunyosan emlegetik sokszor, hogy Magyarország egyrésze a török által elfoglaltatván, török-basaságot — Paschalikat — képezett, de ha jól kutatkozunk, paralellával szinte szolgálhatunk, ugyanis: őseink első megtelepedésekor, nyugotfelé Ausztria nagyrésze, akkoriban még bajor tartomány — Magyarországhoz kapcsoltatott az Ens folyóig, — később Takson alatt a magyarok egész a Callenbergig leszorítottak, s ez volt a határ 1044-ik évig, melyben Aba Sámuel legyőzése után, Magyarország határául a Lajtha határoztatott; — így tehát szép darab német föld több ideig magyar tartomány volt, különösen Bécs városa és környéke is 1044-ig.

A török alóli kiszabadítási kérdést egy másik előzi meg, t. i., miért jutott honunk jórésze törökuralom alá? A mohácsi vérnep után Soliman honunk részét táborával előzönlötte, zsarolta, pusztította ugyan, de Azsiában kitört zavarok miatt távozni kényszerülván, ismét úgy kitakarodott, hogy midőn I. Ferdinand királyul választatott, a török egy talpalatnyi földet sem birtokolt!

Kérdés alá nem jöhet, hiszen az oskolákban is ugy tanultam, mit megtakarított abbeli könyveimmel igazolhatok, hogy a bécsi kormány nem bizván a magyarok hűségében, a seregek vezényletét és a várak védelmét külföldi zsoldosokra bizván, ezek a hadakat rosszul alkalmazták, a várakat feladták, ezenkívül gyakrabban az ellenségnél kegyetlenebbül garázdálkodtak; tanu erre Corpus jurisunk, mely telve efféle hajmeresztő panaszokkal; — idejárul, hogy több alkalmak elmulasztvák, melyekben a török könnyen

kiüzhető lett volna; — így többek közt a szentgothardi nagy győzelem után honunk javára nem csak mi sem történt, sőt ellenkezőleg, igen káros és lealázó béke kötöttetett.

A török kiűzésére elhatározott komoly lépések csak akkor tétettek, midőn Bécs ostroma világosan megmutatta, mily veszedelmes a török tőszomszédság, s így mivel a dologhoz elszánt akarattal fogtak, a kellő siker eléretett. — Minthogy tehát volt veszedelmünket ellenfeleinknek köszönhetjük, a megszabadítást pedig csak önvédelmük miatt tették, világos, hogy nem csak hálára nem vagyunk kötelesek, hanem a rabszija füzött sok százezer honfiainkért, számos városunk és falvaink elpusztításáért, roppant vagyonnok feldulásáért és a számtalan kinszenvedésekért még akkor is ők maradnának adósok, ha a megszabadítási mű egyedül külföldi vér és pénz által lett volna eszközölve; mi hogy nem úgy volt, eléggé tanusítja a részrehajlatlan történelem, melyszerint a felszabadító táborban számtalan magyar csapatok küzdtek s véreztek, de leginkább mivel magyarok, mint legelsők tüzték ki Buda ormaira a keresztény zászlókat.

Nincs tehát elleneinknél ok a szemrehányásra, sem részünkről a hálára, és pedig annyival kevésbbé, minthogy ama háboru költségei megtérítése fejében jus armorum czim alatt minden birtokra oly tetemes adó vettetett, hogy sok család vagyona jórészt elzálogolni, vagy végkép eladni kényszerült, — úgy hiszem minden családi levéltárban ide vágó hiteles adatok fellelhetők.

Legalább ennyit felhozni szükségesnek láttam azok megczáfolására, kik fajunkat félválról lenézve, s történelmünket eltorzítva, úgy kívánnak a külföld által bennünket tekintetni, mint egy gyülevész népcsoport maradékát, mely mindig csak más kegyelméből élösködött, tengődött, mind a mellett most nagyszerű jogkövetelésekkel bátorodik fellépni.

Nem tartom ugyan elvileg helyes eljárásnak a történelem fáklyájával a kronikákban oly események után kutatkozni, melyek napfényre hozatva, más nemzetbelieknél kellemetlen benyomást szülhetnek, midőn azonban látnunk kell, hogy az ellenünki harcz nem csak nem szünik, hanem újabb leventék által fentartatik, folytattatik, akkor mint kihívotaknak kötelességünk elleneink álczáját lerántva, igaz képüket felmutatni; — így a napokban jelent meg Sacher-Masoch Lipót lovag és tanár munkája, melyben nem kevesebbet akar velünk elhíttetni, mint hogy mi fajtaiságunk miatt már nem vagyunk képesek az európai civilisatióra, — ezen túl csekély számunknál fogva önállók soha sem lehettünk, mindamellett a civilisatiónak magunkat alávetni nem akartuk, s innét következett a mohácsi vésteljes nap, melyben a hires (?) tanár ur állításai szerint, publico-politikailag tökéletesen agyon haltuk magunkat! Ily rágalmak után védelmünkben Horáczként mondhatjuk:

quod si quis atro dente me petierit
inultus ut flebo puer?

Gondolom, hogy rövid vázlatban megmutattam, miszerint a mi jelentéktelen s lenézett népünk nem volt a hatalmas Germaniával szemközt oly semmi, mint némelyek a világgal elhíttetni szeretnék; — most röviden kifogom deríteni, hogy nincs Európában nemzet, mely uralkodó családjának oly nagyszerű szolgálatokat tett akkor már, midőn annak még nem volt uralkodója, mint a mi ócsárolt nemzetünk.

A felséges cs. k. Habsburg-lothringai ház és Magyarország.

Ha a felséges cs. k. uralkodó-ház részére, honunk által tett érdemek felhozatnak, mindig csak a felséges Mária Theresia korszaka emlittetik, és a francia háboruk, különösen pedig, hogy Napoleon császárnak, 1805-ik évben Schönbrunban kelt s apáinkat a törvényes királyuktól elpártolásra felhívó manifestumára azok megvető hallgatással feleltek; — ámde én több századokkal fogok vissza menni.

A 13-dik század vége felé habsburgi Rudolf gróf német császáruul választatván, ellene Ottokár, cseh és morva király, valamint az osztrák tartományok birtoklója, hatalmasan fellépett; Rudolf ekkor a magyar királyhoz fordult, s elég alázatos hangon kért tőle segítséget: *Rudolfus — serenitatem vestram, de qua stabili confidimus ampliori, qua possumus precum instantia deprecimus — —*¹⁾, a segély megígértetett, azonban Hornek kronikája szerint, Rudolf bujában három napig nem tudott aludni, s csak akkor lelt megnyugvást, midőn kiküldött hírnöke jelentette, hogy a segítségére szánt magyar sereg már Pozsonnál van, — mely nem sokára hozzá csatlakozott. A történelem tanúsága szerint: Ottokárnak 30,000, Rudolfnak pedig csak 7000 katonája volt, a segítségére jött magyarok létszáma pedig, a százdó kunokon kívül, 20,000 főre ment. Rudolf hada négy hadtestre osztatott, melyből a három elsőt magyarok ké-

¹⁾ Gerberth, Cod. Epist. Rudolphi I. p. 56. N. 12.

pezték. 1278. aug. 25-én volt a döntő ütközet, melyet kora reggel a két első hadtest kezdett meg, midőn ez hanyatlani kezdett, jött segítségére a harmadik, s midőn ezek kemény harc után az ellenfélt már jól meggyengítették, s az első heves rohamokat kiállották, jött az ütközetbe Rudolf a negyedik hadtesttel, s így közös erővel folyván egyideig az ütközet, végre Ottokár nem csak legyőzetett, hanem meg is öletett¹⁾.

Állapodjunk meg itt egy kevéssé s elmélkedjünk! Ottokár tagadhatlanul századja egyik legügyesebb hadvezére s legbátrabb katonája volt, — ha tekintetbe vesszük, hogy nekie 30,000, Rudolfnak pedig csak 7000 katonája volt, méltán lehet kérdezni, valjon ez a magyarok segítsége nélkül mert volna-e megütközni, avagy nem lett volna-e kénytelen a tettek színhelyéről lelépni? — de feltéve, hogy ama túlnyomó többséggel szembe mert volna szállni, lehetett-e kiállítás a győzelemre oly vezér és harczfi ellenében, mint Ottokár? emberileg szólva, erre annál inkább tagadólag kell válaszolnunk, minthogy így is az ütközet egész napon át tartott, s csak az egyesített hadtestek megfeszített erő kifejtésének sikerült annak sorsát Rudolf részére kedvezőleg eldönteni.

Rudolf császárra e győzelem nem volt csupán meddő dicsőség, hanem legnagyobb horderejű esemény, mert Ottokár halálával az osztrák tartományok mind jogilag, mind tetteleg a római birodalomra visszaesvén, mint feudumok adományozhatókká váltak, Rudolf pedig azokat a maga fiainak conferalta, s ezáltal vetette meg háza későbbi nagyságának talpkövét. — Mily roppant horderejű szolgálatot tettek tehát ősünk Rudolfnak, minden józanul gondolkodó beláthatja.

---

¹⁾ Chronicon Salisburgense ad annum 1278 apud Petz T. 1. Annales Sterocenses ad annum 1278. apud Canizium T. 4. ; ezentúl Hagen, Hornek, Hasselbach kronikái, és Fejér C. Diplomaticus-sában felhozott több királyi levelek.

Rudolf halála után császáruul ennek fia, Albrecht, választatván, ez Magyarországot haddal támadta meg, azonban András királyunk által megveretvén és Bécsbe bezároltatván, békét ajánlott, mi sógorság és szorosb frigygyel végződött. — Albrecht ellen nem sokára ellenesászáruul nassauai Adolf állittatván fel, a magyar frigy igénybe vétetett. András király, az ígérétehez hűn, Demeter — de genere Rusd — zólyomi főispán és Madách vezénylete alatt nagyszámu sereget küldött¹⁾, — az eredmény az lőn, hogy Adolf egy nagy ütközetben legyőzetett, s mint Ottokár, megöletett. — E szolgálat nagy fontossága szinte nem tagadható.

1353-ik évben Albrecht, osztrák herczeg ellen alattvalói fellázadván, Nagy Lajos királyunktól kért segítséget; ez Pál fia, Laczk vezénylete alatt csak 400 főből álló sereget küldött ugyan, de ez akként működött, hogy felőle nagy Lajosnak Albrecht herczeg azt irta: Köszönetünket testvériségteknek, mert mit 5000 fegyveressel egy évig működve, ki nem vihettünk, azt Pál fia Laczk négyszáz magyarral dicsőségesen hamar elvégezte, azért kérünk, hogy őt királyi bőkezűséggel fogadni méltóztassál²⁾. — Ez sem volt megvetendő.

Még sok effélét hozhatnék fel, nehogy azonban az olvasó figyelmét szükségen túl történelmi tárgyakkal elfoglaljam s a szükséges czéltől eltávolítsam, hallgatok, s az előadottakból csak azt vonom ki, hogy őseink nagyszerű szolgálataira hivatkozva, a felséges trón előtt mindig megjelenhetünk, s tiszteletteljesen ugyan, de komoly öntudattal jogaink elismerését méltányosan követelhetjük. (A felhozott tények netaláni tagadójával kész vagyok tudományos vitatkozásba bocsátkozni.)

¹⁾ — venit etiam infinita multitudo hungarorum, et Cumanorum. — Chronicon Collmariense.

²⁾ Chron. Budense. Podhraczký kiadása 323. lapon.

A felséges cs. k. habsburgi háznak a magyar trónra emeltetése, és az ország fentartott jogai.

Bizonyos oldalon úgy szeretik multunkat feltüntetni, hogy Soliman Mohácsnál a magyar sereget levervén, az országot elfoglalván, annak főbbjei a felséges habsburgi házat hívták meg a trónra, s ez által benne egyenesen, közvetítve pedig a német birodalomban kerestek jövőbeni fenmaradhatásukra támpontot; — azonban ez mind történelmi, mind diplomatikai adatoknál fogva másként van; ugyanis, fentebb már mondatott, hogy Soliman az ország egyik részének elpusztítása után, az országból végkép kivonult. — Ezután nem sokára Ferdinand osztrák herczeg és cseh király az ország több nagyaihoz és városaihoz királyul leendő választása tárgyában biztosokat küldött, de midőn ezek nem sokra mentek, 1527-ik évi január 19-én egy, német nyelven irt felszólítást bocsátott a magyarokhoz, melyben kijelenti, hogy a magyar trónra jutást nem akarja félelem vagy rettegtes által kierőszakolni, hanem mint jámbor keresztény fejdelemhez illő, az alattvalók megegyezésével és jó akaratával kívánja az uralkodást kezdeni, továbbá igéri, hogy a magyar nyelvet és magyar nemzetet, mely a kereszténységre nagyérdemü, minden erejével védendő, nemkülönb az ország minden rendeit, mindennemü kiváltságaikban fentartandja, ama levél illető szavai ezek : darop menniglich zuvormercken, das wir eur gehorsam und trewn nicht mit

forcht, oder bedenklicher engstigung erzwingen, sondern als einen gutigen frommen, und christlichen konige getzimmer aus Verwilligung der Unterthanen gutwilligkeit und liebe unseres regiment anfangt, wollen oh zukunftiger zeit die hungerische Sprach, und nation so kegen die christliche gemeinde woll verdienet mit allen unseren kraften, und Vormogen handhaben, — praelaten, graffen, frein, ritter, den adel, freie Stadte, und andere Stande des königsreichs hungern in, und bei ihren freiheiten, herligkeiten, Statuten — ¹⁾ hanem e német levelet a Zápolya pártja arra használta fel, hogy mindenféle híresztelte, miszerint a habsburgi ház Magyarországot elfogja németesíteni; — ennek ellensúlyozására Ferdinád új biztosokat menesztett az országba, s sok egyesekhez, valamint a szabad k. városokhoz leveleket küldött ddto 1827, mart. 7-ről és ehhez csatolva a testvérje ötödik Károly, a hatalmas német császár és spanyol király levelét ddto nov. 26. 1526., melyben Ferdinándot királyul ajánlja, s igéri, hogy annak megválasztatása esetére a törököt nemcsak az országból, hanem annak határaitól is messze elűzendi (Kovachichnál az előbb idézett helyen) s így végre sokféle capacitatio után Ferdinánd meg lön választva és koronázva.

Alig hiszem, hogy őseink távolról gyanították, mily nagyfontosságú tényt követtek el akkor, midőn első Ferdinándot a magyar trónra emelték, mert ekkor egy európai új nagy hatalom felállításához lényegesen járultak, mert tagadhatja-e valaki, hogy a felséges habsburgi ház osztrák vonala csak az által lett nagy hatalommá, hogy a magyar trónnak is birásához juthatott. Igaz ugyan, hogy a német császárok ez időtől majdnem mindig e házból választattak, azonban ez nékie biztosítva soha sem volt, ezentul a benső

¹⁾ Kovachich Supl. Com. T. 3. p. 97—115.

egyenetlenség miatt a német császárság oly gyenge intézmény volt, hogy az azt viselő, csak akkor volt képes hatalmasan fellépni, ha a szétszaggatott birodalmi erőn túl családira is képes volt támaszkodni.

Törvénykönyveink bizonyítványa szerint, midőn a magyar nemzet a koronát első Ferdinándnak felajánlotta, nem tette ezt feltétlenül, hanem minden jogai s politico-politikai állásának fentartása mellett, sőt ezek megtartására azt megesküdtette, és tőle biztosító levelet vett, mi mindannyiszor ismételtetett, a hányszor a megürült trón alkotmányszerűleg lőn betöltve, — így tehát a felséges uralkodó ház, és az ország közt alap szerződés kötöttet, mely időnkint megújított; ezen alap szerződésen háromszor tétetett változás, de mindig az országgyűlés beleegyezésével : ugymint

1-ör. Az 1687-ik évi 2-ik t. cikk által az örökösödés az első szülöttre nézve lőn meghatározva.

2-or. Ugyanazon évi 3-ik t. cikk által a magyar koronabani örökösödés a cs. k. habsburg ház spanyol vonalára is kiterjesztetett.

3-or. 1723-ik évben, midőn tudnillik a sanctio pragmatica alkottatott, ezt elleneink sokfélekép magyarázzák, s belőle personalis helyett real uniót akarnak kiokoskodni; részemről bármiként forgassam, mást benne nem látok, mint hogy általa a leány ágban örökösödés is kimondva lőn, minélfogva real uniót csak akkor lehetne belőle következtetni, ha minden ősi nemzeti jogok fentartása egyszersmind oly világosan kikötve nem lenne.

Nem czélom a personal és real unió fölötti vitát tárgyalni, hanem e kérdést egy új szempontból kívánám ellenfeleink által ellenünk felfogatni, tudnillik, ki 1723-ik évtől real uniót állit, annak czáfolhatlanul megmutatni kell.

1-ör. Hogy azon évtől fogva magyar országgyűlés nem tartatott.

2-or. Hogy a katona állítást, azaz ujonczozást mindig nem a magyar országgyűlés, hanem a bécsi ministerium,

3-or. Az adót szinte nem országgyűlés, hanem a bécsi ministerium rendelte meg,

4-er. Hogy az országgyűlések azóta közigazgatási, és egyéb tárgyakkal nem foglalkoztak.

5-ör. Hogy az osztrák tartományok, és köztünk azóta elválasztó sorompók, vámok, s harminczadok nem léteztek! — ime a kulesot, vagy ha jobban teszik a fegyvert ellenünk kezébe adom, harcoljanak vele ellenünk, s ha képesek ez ügyet az ész birósága előtt maguk részére kedvezőleg eldönthetni, akkor hallgatnunk kellend, de mindaddig jogainkhoz köröm szakadtáig ragaszkodjunk.

Felhozatik tán ellenünk, hogy az országgyűlés mellőzésével gyakran tétettek a jogainkkal ellenkező rendelkezések; — sajnos, hogy ez gyakran megtörtént, ámde ily cselekményeket a későbbi országgyűlések nemcsak nem helyeslettek, hanem törvénysértéseknek nyilatkoztatván, ellenük protestáltak. — Lehetnek kik a protestatiót mit sem érő cselekvénynek tartván, készek azt élez tárgyává is tenni, de eme rövid látókat egy újabb esetre figyelmeztetem: 1858-ik évben kötött zürichi és villafrancai béke pontjaiban Ő cs. k. felsége az uralkodó császár Lombardia, Toscana és Modena elfoglaltatása ellen protestálván, azok iránti jogai érvényesíthetését jövőre világosan kikötötte és fentartotta, már pedig, ha a protestatiót jog fentartási eszköznek nem tekintí, bizonyára mint mit sem érő, sőt hijában való, nevetséges szer alkalmazását méltósága alatti eljárásnak tartandotta. — Protestatiók által tehát a jogaink fentartvák.

Van még egy nevezetes pont, melyet említés nélkül hagyni nem lehet, s így meg kell tekintenünk, értem a többszöri felkeléseket, különösen pedig a legutóbbit. — A régiebbekre elég felhozni azt, hogy azok ünnepélyes béke-

kötésekkel végződven, már szóba sem jöhetnek, s így csak azt jegyzem meg, hogy Belgiojoso, Basta, Spork, Spantgau, Caraffa, s több mások borzasztó, s kimutatható kegyetlenkedései, és jog tapodásai taszították őseinket ama elkeseredett helyzetbe, melyben az ember mindazon eszközökhöz nyul, melyekkel vél magán segíthetni. — A legutóbbi eseményekre úgy vélem legezészerűebben cselekszem, ha az 1861-ik évi második felirat szavait idézem: „a mi pedig a legmagasb királyi leiratban megemlített rázkódtatásokat illeti, engedje felséged megjegyoznünk, hogy azokat nem az 1848-iki törvények okozták, hanem azon törvények meg nem tartása, és azon akadályok, mik a törvények teljes végrehajtását gátolták; mi módon alakultak ezen akadályok, azt, nem akarván a mult idők fájdalmas emlékeit újabban felidézni, felséged legmagasb személye iránti mély tiszteletből elhallgatjuk.“

Szükséges lenne ezuttal ama elhírhedt Verwirkungstheóriáról szólni, azonban nem lehetvén jelen korlátolt sajtó viszonyainknál fogva ezt kimerítőleg tárgyalni, sőt általa valószínűleg e röpirat megjelenhetése veszélyeztethetvén, kénytelen vagyok ebbeli sajátságos nézeteimet magamba zárni, ha nem örökre, legalább addigra, mig arra kedvezőbb idő felderülend.

Jelen helyzetünk.

Helyzetünk elkedvelenítő, zsibbasztó, sőt nyomasztó súlyát naponta, minden lépten, nyomon sokkal jobban érezzük, mintsem hogy szükség lenne azt hosszasan ecsetelnem, és pedig annyival kevesbé, minthogy ezt az 1861-ik évi országgyűlés több jeles tagja oly remekül megtette; igaz

ugyan, hogy azóta több mint egy év lefolyt, s törvénykezésünk magyaros lett, ámde publico-politikai állásunk mit sem változott, s mondhatjuk, hogy e tekintetben ott vagyunk, hol akkor voltunk, sőt egy meghiusult reménnyel szegényebbek, minélfogva az akkor mondottak most is egészen reánk illenek; — belről az elkedvetlenkedés, külföld irányában az összes birodalom gyengesége s elszigeteltsége; úgy látszik ugyan, mintha jobb szelek fujnának, azonban felteszem a bécsi kormány belátásáról, miszerint jól tudja, hogy a követeknek mutatott kedvesebb arcz, mosoly, ebéd, vagy vadászatokra meghívás, szinte udvariasb modorban irt diplomatikai levelek, valóságos frigy, s bensőbb vonzalomnak nem vehetők, sőt újabb időkben épen ily derültebb jelenségek szokták a bekövetkezett mennydörgéseket megelőzni. Mily nagy a különbség a hajdan és jelen közt, könnyen kimutatható. — A legutóbbi francia háboruk idejében ő felsége boldogult Ferencz császár, és király a kül ellenség ellen minden katonáját a birodalmából úgy kivihette, hogy összes Magyarországon alig maradt 10,000 főre menő katonaság, de ez is legnagyobb részben rokkantakból állott, úgy hogy még az őrhelyekre sem volt elegendő, minélfogva az őrállást a városokban a polgárságnak kellett legnagyobb részben teljesítenie. — A krimi hadjárat idejében az osztrák kormány csak figyelő hadtestet állított fel Oláhország szélén, és egy részében, s mégis ujjonczozni kellett, a költség pedig körülbelül 200 millióba került. Belső megnyugvás esetében bátran lehetett volna ama figyelő hadtestet a béke létszámu mennyiségből elvonni, s a kellő posztókra elhelyezni a nélkül, hogy a létszámot felemelni, avagy a pénztárczát csak érezhetőleg is terhelni kellett volna.

Az 1858-iki hadjáratban volt Ausztriának 550—600 ezer katonája, ámde a harezmezején nem jelenhetett meg többel, mint 250,000-el, sőt némely, és pedig hivatalos je-

lentések még kevesbnek állították. Képzeljük magunkat a régiebb idők helyzetében, s így tegyük, hogy legfeljebb 50,000 ember elég a belbátorságra, ekkor több mint 500,000 főből álló hadtest lehetett volna a síkra kiállitható, ez pedig oly roppant erő, melytől lehetett volna más sikert elvárni, de lett volna ezentul ennek más oldala, mert igen hihető, hogy ez esetben Poroszország, Némethonnak ezen mindig vakon töltött ágyuja, kilépett volna tétlenségéből, de ha ez nem is, a pápai birodalom, legfőkép pedig a nápolyi király alólról oly nyugtalanítólag hatottak volna, mi más eredményt mutatott volna a várakozó világnak.

Igy tehát a mostani rendszer eredménye : Lombardia, Toscana és Modena elvesztése, 2000 millióval több államadósság, ennek évenkénti növekedésére legbiztosb kilátás, sőt bizonyosság, naponta növekedő, s az elviselhetlenség határát már elért adó, — a külföld irányában, leggyengédebben szólva kétes, ingatag állás, és mindezek kutforrása : a belső meg nem elégedés. — Ki az ily rendszert jönnek, fentartásra érdemesnek, és így folytatandónak állítja, azzal értekezni, vitatkozni nem lehet.

A helyzet nyomasztó voltát nemcsak mi általunk, hanem felülről is éreztetik, s meg hiszem, hogy abból kiszabadulni óhajtanak, ámde oly feltételek alatt, melyekre reá nem állhatunk, mert tőlünk áldozatok, oly iszonyu áldozatok kívántatnak, mintha mi lennénk minden baj okozói, bennünket mindig ezzel vádolnak, ámde legyen elég erre az 1861-ik évi feliratnak fenidézett szavaira utalnom, mikhez csak azt csatlom, hogy ha 1849-ik évben az országgal olyan szathmári forma békesség köttetik, a bekövetkezett balesetek, s nyomasztó viszonyok mind elmaradnak, már pedig azt, hogy olyan szathmári forma kibékülés nem történt, annak okai mi csakugyan nem vagyunk, sőt kortársaimra hivatkozva bátran merem mondani, hogy effélét vártunk, miben remé-

nyünk ha nem hiúsul, feléledtek volna ősainknek a birodalom javára sokszor feltűnt dicső napjai, állna az most a régi fénye, és dicsőségében, a helyett, hogy most

a kiegyezkedés, s kibékülés mind a két részről két eszme által gátoltatik: — az ország fél ezen eszmétől: közös ügyek, s azok mikénti kezelése, a bécsi kormány pedig e szótól: 1848-iki törvények, s ezek közt különösen a magyar ministeriumtól; — szükséges tehát ezekről szólnunk.

Közös ügyek.

Több hirlapi czikk, és röpirat értekezett a közügyek, mikénti kezeléséről, de melyek legyenek ama közügyek, annak tüzetes tárgyalásába, legalább tudtomra, egyik sem bocsátkozott, és pedig nagy lényeges hiba, és mulasztás, mert a magában kellemetlen tárgy köd, vagy fátyolszerű, s így határozatlan alaku lévén, a tőle való borzadályt még növelte; úgy vagyunk vele mint a kísértettel addig, míg megközelíteni, megtapogatni nem merjük, s innét van, hogy sok jó hazafinak e két szóra: közös ügyek már a háta borsószik, alattuk nemzetiségünk előlését vélvén lappangani, azokat fél megvizsgálni, és taglalni, mert attól tart, hogy mint hazaáruló, minden ősei és maradékai átkát a nyakára zudítja, s így tőlük honfi érzettel elfordul; — azonban a dolog sem nem oly veszedelmes, sem oly rémitő, mint általján hiszik, de akár veszedelmes, akár nem, megtekintenünk kell, miután a körében benne vagyunk, s ha szoros vizsgálat után veszedelmest benne csakugyan találunk, arra kell töreked-

nünk, hogyan lehet ama rémitő valaminek záp fogait úgy kihuzni, és a mérgét úgy kivenni, hogy vele bántalmunk nélkül megélhessünk, miután tőle szabadulnunk nem lehet, — azt kell mondanunk, mit Csereiként Apaffy fejdelem szorongatott állapotban mondott Telekynek. akár bene, akár male, de bizony már édes Teleky Mihály uram benne vagyunk! —

A mint e két szó: „közös ügy“ kimondatik, mindenek előtt mindenkinek eszébe jut a pénz és katonai ügy, s feljajdulva azt mondja: pénzünket és vérünket akarják, de én ezt megköszönöm s el nem fogadom.

Ha e két fő tekintetű dolognak rólunk, nélkülünk, sőt elleneink elve szerint kellene elhatároztatnia, akkor igazán szóba sem ereszkedhetnénk, de nem erről van szó, hanem hogyan intéztessenek el ama közös ügyek a nélkül, hogy a birodalom nagy hatalmi állása, a trón szilárdsága, de még a mi nemzeti önállásunk se veszélyeztessék, s ha erre mód találva lesz, akkor a rejtvény megoldatott. Mielőtt azonban a kérdés megfajtése módjáról tanakodhatunk, szükséges azt minden, vagy legalább a fő részeiben ismernünk.

Melyek tehát ama közös ügyek?

Némelyek azt mondják, a pénz és hadügy, némelyek a kereskedelmet szinte hozzá számítják, mások meg ez, vagy amazzal toldják meg, de mit ért alatta a bécsi kormány, azt, mert hivatalosan nem nyilatkozott, nem tudhatjuk; az egészen, félig, negyedig, vagy hányadik dilutióig inspirált lapok pedig oly alapul nem vehetők, melyek szerint csak megindulni is lehetne, — nézetem szerint legjobb lesz, ha a ministeriumokat rendre vizsgáljuk, s a teendőiket rostáljuk; — a ministeriumok az 1848. törvények szerint ezek: a) belügyek, b) országos pénztár, c) közmunka, közlekedési eszközök, és hajózás, d) földmivelés, ipar- és kereskedés, e) vallás és közoktatás, f) igazságszolgáltatás, és kegyelem, és honvédelmi

osztályai; — egy kimaradt, de jelen tárgyunkhoz ez is szükséges, ennél fogva ezzel kezdem, az pedig a

Kü l ü g y e k. Külföld előtt képviseltetünk, képviseltetnünk kell. Szép volna ugyan, ha oly helyzetben lennénk, hogy felséges uralkodónk minden udvarnál különösen mint magyar király is képviselőt tartana, ki nagy pompa kifejtéssel nemzeti önállásunkat, s gazdagságunkat hirdethetné, — de eltekintve a diplomatiái, és egyéb nehézségektől, ez oly roppant pénzbeli áldozatokba kerülne, melyeket, kivált jelen pénztelen helyzetünkben meg nem birhatnánk, így tehát erről lemondanunk, s közösen kell képviseltetnünk, — ez most úgy is van, ámde a diplomatia évenként néhány millió forintokba kerül, kérdem a méltányos olvasót, van-e nem mondom ok, hanem csak félig meddig megállható ürügy, melynél fogva ezen közteher közösen viselése alóli felmentetésünket követelhetnénk? én legalább nem látok. — Ime tehát itt mindjárt egy közös ügy! de magától értetik, hogy beleszólhassunk, s arra felügyelhessünk, nehogy túl terheltessünk.

B e l ü g y e k, e ministerium hatáskörét tüzetesen körülvonalozni annál nehezebb, minthogy a többi ministeriumok teendői meghatározva lévén, leginkább főintézői, és felügyeleti szerepet visel, s így elég lesz, ha a többiek teendőit vesszük figyelembe.

Országos pénzügy. Ez a fő nehézségek egyike, mert itt igazán áll, hogy akár bene, akár male, bizony benne vagyunk, s a sulya alól ki nem bujhatunk. Ha e pontot kimerítőleg akarnám tárgyalni, a Reichsrath elé terjesztett költségési összes tervet kellene felhoznom, s azt részletesen meghánynom, de ez mind igen messze vezetne, s annyival kevésbé szükséges, minthogy néhány pontjainak felhozása kitűzött célomra elegendő; — első helyen áll

a) a felséges uralkodó család háztartási költsége, mi 7 millió s néhány száz ezer forintot tesz.

E költségek fedezésére a régi magyar törvények a koronális jószágokat rendelték, és azokat, melyek magyszakadás, vagy hűtlenség czime alatt a koronára szálltak; — ez utóbbiak azonban érdemekért el adományozandók lévén, csak mellékes jövedelmekül tekintettek. 1848-ik évelőtt néhány királyi leiratban mellékesen oly nyilatkozatok tétettek, hogy ama jószágok jövedelmei akitüzött célra nem elegendők, hanem erre vitatkozásképp oly nyilatkozatok történtek, hogy ama jószágok kevés jövedelmezése csak a rossz kezelésből ered, ha mindaz által kimutattatik, hogy jó kezelés mellett sem elegendők arra, mit egy magyar király háztartás fejében igényelhet, kész a nemzet a hiányt pótolni, avagy ama jószágokat mind, mint nemzeti vagyont átvenni s évenként egy bizonyos összeget fizetni. — Ezek leginkább kerületi ülésekben, melyek azon időben jegyzőkönyvekkel sem bírtak, történtek; — megtudván ezt a bécsi kormány, megbizottjai által tudatta a követekkel, hogy ez ügyet tüzetesen tárgyalni nem akarja, s így az elejtetett.

Jelenleg e jószágok a bécsi banknak elzálogosítvák, de ezen eljárás törvényességét Ulászló 7-ik decretuma 2. 3. 4. és sok más törvényczikkeink világos tartalmuknál fogva el nem ismerhetjük. Előbb tehát a bankkal kellend e kérdést tisztába hozni, s azután lehet szó a másodikról. — Mondhatná talán valaki, hogy e pont egészen tisztába hozatván, megszünend lenni közös kérdés, mert a magyar nemzet fog arról elég loyalian gondoskodni, hogy királya, méltóságához illő mérvben legyen ellátva, s megvallom, hogy ez nem minden alap nélküli nézet, azonban mig ez megtörténik, addig addig közös kérdés marad, melyhez okvetlenül kell járulnunk. Lehet továbbá valamely tulbuzgó hazánkfia, ki állítja: miért adták ama jószágokat zálogba, ha nem jöve-

delmeznek a kitűzött czélra, arról nem tehetünk, s tovább mit sem teszünk, — de ezen eljárás hasonlítása ahhoz, ha egy orvos azt mondaná a beteghez : miért tette ön ezt, vagy amazt? de mivel tette, tehát szenvedjen, — ha az orvos ily eljárása nem helyeselhető, még kevésbé az az ilyen publicopolitikai kérdésekben, kivált ha az ennyire kényes, s a viszonyok ily nagy fokuan kényelmetlenek.

Mindenesetre legtanácsosabb lenne mind a felséges uralkodóra, mind az országra ama jószágokat átvenni, mert jövedelmük mindig bizonytalan; ha a korona maga kezeli, lehetnek esztendőök, melyek a gazdatisztek nagy, nagyobb szakértése, tudománya és becsülete mellett vagy épen semmit, vagy csak keveset jövedelmeznek; a haszonbérelőket szinte sokféle csapások érhetik; — igaz ugyan, hogy a haszonbéri szerződéseket lehet szigoruan megkötni, de az is igaz, hogy valódi szerencsétlenség esetében, mely a szerződés szigoru megtartása esetére a haszonbérelőt koldusbotra juttatná, csak kevés oly kőszivü uraság találtatik, ki a törvény betűjéhez szigoruan ragaszkodnék, a ki pedig teszi, közmegegyezés tárgyává lesz, — tudjuk a hirlapokból, mily megvetéssel szól a közönség Angliában azon irgalmatlan földes urakról, kik a fizetni nem tudó szegény irhoni haszonbérelőket ad peram et saccum mindenekből kiexequálván, földönfutókká teszik. A király, ki kegyelem kutforrásául tekintendő, ezt nem teheti, s így oly állásba nem hozandó, hogy ezt tenni legyen kénytelen, már pedig ez a meghatározott háztartásában megszorítást nem tehet. — Ezen költséget tehát készpénzzel kell fedezni. — Hajdanában ez máskép volt ugyan, midőn tudnillik a királyi háztartás igen sok ágait különböző községek látták el, s ezért bizonyos földeket birtak, így némelyek adták a konyhára a vadakat, mások a mézet, sőt a királyi szakácsok is bizonyos falukból vétettek,

de ezen idők elmúltak, s vissza sem állíthatók, mert társadalmi viszonyaink minden rétegben megváltoztak.

Nézetem szerint legjobb lenne ama jószágokat az ország részére átvenni, s itt a jól tanulmányozott angol bérrendszert behozni, mely másoknak is mintául szolgálhatna. E kérdés jó megfejtésével tehát kettős célt érhetnénk el, s így a legelső országgyűlés komoly figyelmébe ajánlom; — én pedig e kitérésért bocsánatot kérek, de a tárgyat oly fontosnak tartom, hogy e helyeni megpendítéseért felmentésre vélek számíthatni. — Térjünk tehát vissza a közös pénzbeli ügyekhez!

b) A status adósságok, és azok kamatai. Ez helyzetünk legsúlyosb a ny a g i oldala: Legkönnyebb és kényelmesebb azt mondani: nem kérdeztek bennünket, midőn csináltak, tehát fizessék nélkülünk, s megvallom, ha ezzel rajtuk áteshetnénk, magam is az ezt mondókhoz csatlakoznék, mert mondhatom, hogy valami fizetési lelkesedést, rajongást, de még csak kis viszketeget sem érzek, — ámde ez finansialis kérdés, ilyenekben pedig a legtalpraesettebb élecek sem segítenek, s nem birnak nyomatékkal; — ide járul, hogy van a status adósságnak oly neme, mely alól kibúvni méltányosan nem lehet, ez pedig a magyar urbéri kötelezvények, melyektől évenként kamatok szinte fizettetnek, — ezek alól annyival kevesbé szabadulhatunk, mert efféle status adósságunk akkor is lenne, ha a magyar ministerium meg nem szűnt volna, sőt hiszem, hogy az nagyobb lenne mint a mostani e cím alatti, mert fel nem tehetem, hogy a magyar kormány ily csekélységgel akarhatta volna a földes urakat ama roppant veszteségükért kárpótolni, — ez magyar földért járó status adósság, s kérdem nemzetemet, valljon kívánhatja-e, hogy ez alól mi kibúván, azt helyettünk a szomszéd testvér nemzetek fizessék, nem hiszem, hogy találkoznék köztünk valaki, ki ilyesmit ajánlani bátorzkodnék. Van

tehát legalább egy nem a kikerülhetlen közös status adósságnak; — e pontnál azonban nem kell feledni, hogy mit eddig ezen adósság törlesztése fejében adó utján már megfizettünk, az az egész öszletből levonandó. — E nemü statusadósságon, úgy hiszem könnyen átesünk, de mit teszünk a többiekkel? melyek tulnyomó része a nagy létszamu haderő tartásából származott.

Ha honunk azon állapotban lenne, hogy azon végzést hozná, és azt tetteleg végrehajthatná, hogy az osztrák status adósságokból épen mit sem akar elismerni, akkor bizonyos, hogy az osztrák financiák megbuknak, — ez napjainkban fontosb kérdés, mint volt 1811-ik évben, mert akkor az állam hitelezői mind a birodalom alattvalói voltak, holott jelenleg a kötelezvények tulnyomó részben, angol, francia, porosz, belga, hollandi sat. alattvalók birtokában vannak, mit nem kell szemünk elöl téveszteni. A kimondott nem fizetésnek két következménye lehetne, melyek közül az egyike csak lehetséges, de a másik bizonyos.

Azt mondják többen, hogy nem fizetés esetében az angol, porosz, hollandi sat. bankárok nem lennének képesek Ausztria ellen háborut indítani, ez betü szerint véve igaz, de nem a végeredményben, mert napjainkban láttuk, hogy némely országok másokat csupán azért támadtak meg haddal, mivel alattvalóik igaz követeléseiket elismerni, s végrehajtani vonakodtak. Ugyan is :

Emlékezzünk vissza néhány évekre, midőn Palmerston don Pacifico pénzbeli követelése miatt Görögországra egy kis flottát küldött, mire ez kénytelen lön don Pacificoval számolni, és ötet kielégíteni. Továbbá

a mostani mexicói háboru hasonló okból származott, mert ama köztársaság elnöke több spanyol alattvalókat leginkább azzal bántott, hogy a kormányán formált igaz követeléseik kielégittetését megtagadta, ezt a spanyol nemzeti ér-

zés nem tűrhetvén, Mexico ellen háborut decretált; — az angol, de legkiváltkép a francia kormány ilyféle egyedüli háborut nem helyeselvén, mivel meg nem tilthatta, a spanyolhoz csatlakozott, de hasonló cím alatt, azaz felkuttatta azon alattvalóit, kik hasonló követeléseik kielégítéséhez nem juthattak, s a diplomatia előtt csak ez szolgáltatott elfogadható okot a beavatkozásra; — tudom különösen, hogy midőn a francia hadsereg megindult, a kikutatott francia követelések csak 3 millió francot tettek, utóbb azonban ez összeg már 15 millió francra emelkedett! efféle coalitio tehát nem lehetetlen, kivált napjainkban, melyekben olyanok történnek, miket ha valaki 50 év előtt mond, az örültek házába záratik! — Nem lesz érdektelen meggondolni, hogy a francia hadjárat költségei már 83 millió francra rugnak! ha ezeket szinte megtéríteni kellend, Mexico baja nagyon meggyüvend; sulyos lenne a pénzbeli elégtétel, de úgy hiszem még sulyosb, ha más módoni kielégítés követeltetik, mert ez nem lenne más, mint függetlensége egy részének feláldozása. — Azonban ezt csak mint lehetségest kívántam megemliteni, s így tegyük fel, hogy be nem következik, de vegyük vizsga alá azt, mi ki nem maradhat, s így ki sem maradand.

Ha a nem fizetésnek csak mi magyarok leszünk az okozói, s így a sok bankárok kárait csak mi idézzük elő, természetes, hogy a belőle származó nagy harag, ellenszenv és gyölölség mind, kizárólag a mi nyakunkra háromol, mert a többi tartományok, melyek szinte hasznát vennék, azt mondanák: mi erről nem tehetünk, mi elég megerötetésünkkel eleget kívántunk tenni, de lám! a magyarok e suly alól kihuzván magukat, a bajnak ők az okozói! — így tehát a tűzből kikapart gesztenye jó ízét élveznék, a megégetés azonban csupán a mi körmünket sajogtatná, ez pedig nagy baj lenne, mert a külföldi tőkepénzeseket mi nem nélkülözhetjük, s látjuk, hogy minden nagyobb vállalatnál reájuk szo-

rulunk; tekintsünk csak körül, s kérdezzük magunkat, valljon hány mértföld vasutat készítettünk csupán magyar tőkével? s meg lesz a felelet; — tudjuk ugyan mi hiányzik, hol hiányzik, mit kellene tennünk, a költségeket is kiszámítjuk, de bármily jeles egyéniségeink álljanak a vállalkozások élein, a szükséges pénz összegeket elő állítani képesek nem vagyunk, — pedig beh sok még a tenni valónk! — Napjainkban ismét a vasutak egész sora lőn tervezve, melyek létesítésére szinte a külföldi tőkepénzesekre vagyunk utalva, s kérdem a nyájas olvasót, lehet-e tőlök mást várni az esetre, ha mi okozunk nekik oly roppant károkat, mint-hogy segedelmüket tőlünk megvonják, s bosszankodással elfordulnak, sőt titkos manőverjeikkel a magyar papírok értékét alá ássák, mit igen könnyen eszközölhetnek. Azt vetik talán fel ellenem, hogy a tőkéknek elhelyeztetniök kell, s azért birtokosaik azt megteendik ön hasznukért, habár személyesen reánk neheztelnek, ámde ez csak akkor lenne helyes ellenvetés, ha egyedül Magyarhon lenne az ország, hol a tőkék elhelyezhetők, hanem ez nem áll, mert tudjuk, hogy orosz, olasz, spanyol, portugall, sőt törökhon is kezdi a vasutak építését, pedig ezek szinte oly pénztelenek, mint az édes mienk, — a választhatás tehát a pénzemberek részén van, s mi természetesb, minthogy inkább azok felsegélésére kívánnak lenni, kiktől még rosszat nem tapasztaltak, mint azokéra, kik őket a leggyengébb oldalukon, a kedves mammonjuknál, oly érezhetőleg bántalmazták.

Azonban, ha az öszves monarchia megmentésére más eszköz nem találtathatván, annak alkalmazásában minden nemzetiségek megegyeznének, avagy valamely részletes reductiót látnának czélszerűnek, akkor épen nincs okunk velük ebben nem egyesülnünk, s ekkor a valamennyire eső gyűlölségnek reánk jutandó részét Isten segítségével valahogy csak elviselendhetjük, de hogy e catastrophát — kizárólag

— mi idézzük elő, s az egész financialis világ neheztelését, mintegy villámfogók, mireánk vonjuk, azt jólélekkel tanácsolni nem tudnám.

Mikép lehetne a birodalmi állapotokat jobb karba hozni? — az kitűzött munkám körén túl fekszik, hanem, miután minden közös ügyből fizetés származik, úgy vélem, hogy azon egy elv felállításával igen lehetne segíteni, és pedig akként, hogy számíttassék össze azon összegek mennyisége, mi országgyűlésileg közösökül elismert ügyekből Magyarországra háromlik, s ezt időszakokkint a magyar pénzügyminister fizesse ki bécsi collegájának.

Közmunka, közlekedési eszközök és hajózás, valamint földmivelés, ipar és kereskedés.

E munkákra az 1848-diki törvények két külön ministeriumot rendeltek, de teendőik oly rokonok, hogy a felvett kérdésnél egyszerre tárgyalhatók.

A harminczad, belsorompók és vámok megszüntetése által összes kereskedelmi állapotunk a többi tartományokéival úgy egybe van kapcsolva s vegyítve, hogy jelenleg egynek tekinthető. — Miután ez rólunk, nélkülünk és így nemzeti állásunk figyelembe vétele nélkül történt, e szempontból méltán sajnálhatjuk, ha azonban anyagi tekintetben hasznosak s így továbbra is sentartandónak találtatnék, akkor egy egyszerű törvény által minden aggodalom megszüntethetnék, tudnillik : mondja ki az országgyűlés, hogy hazánk az osztrák tartományokkal a szó legtagasbb értel-

mében, szabadkereskedést gyakorol; — ez napjainkban már nem *fictio juris*, avagy abstract nézet, hanem kereskedelmi tan és rendszer, melynek életbeléptetésére több helyütt az első lépések már megtétetvék, így tehát csak arról lehet szó, vajon kívánatos-e ezen mostani állapot folytatása? — ki ezt nem helyeselné, s így megváltoztatni akarná, annak vissza kívánni kell a régi sorompókat, ezekkel járó kellemtelen kutatásokat, benső vámokat, melyek némelykor nagyobbak voltak a megvámolt aruczikknél, p. o. az alsóbb és középminőségű boroknál, s több e feléket; — miután azonban a mostani nemzedék, mind a régibb vám és sorompó alatti, mind azok nélküli időt gyakorlatból ismeri, nem hiszem, hogy találkozzék józanul gondolkozó ember, ki a köztünk levő szabad kereskedelmi elv törvényesítését nem ohajtaná: ha pedig ez megállapittatik, azt csakugyan közösen kell intéznünk, mert az elv kimondása nem elégséges, ide folytonos intézkedés, javítás, rendelkezés szükséges, nehogy az összes gépezet szétbomoljék. — Ez a belső kereskedelem nézve! nézzük meg ez ügyet, hogyan áll a külkereskedés irányában?

Lehetnek, kik Magyarország szempontjából a szabad kereskedelmi elvet külföld irányában szinte gyakorlandónak vélik, s így más viszonyokat ohajtanak, mint Ausztria, mely a vám általi megszorítás elvét követi, s ettől egy ideig megválni nem szándékozik; okoskodásuk körülbelül ez: „Magyarhon kizárólag termesztő s kiszállító ország, ennél fogva reája legelőnyösebb lenne terményeit szabadon kivihetni, más országokba bevihetni, onnét pedig jó gyártnmányokat olcsón beszerezhetni s behozhatni; — mit nekünk a reichenbergi, biliczi s egyéb gyárnokok, tanulják meg jobban mesterségeiket, mi ő miattuk nem károsodhatunk“; — azonban kik így gondolkodnak, nem fogják fel saját viszonyainkat egész terjedelmükben, mert van nekünk is egy nevezetes ipar-

águnk, melynek a szabad kereskedés általi elpusztulása, nagy nemzeti csapás lenne, értem bányai iparunkat; — ha magán kezekben levő bányáink összes értékét, kivált a befektetett tőkékkel együtt, csak 200 millió forintra tesszük, igen keveset mondunk, efelett több százezer honfitársunk megélhetésének ez az alapja és forrása, már pedig tagadhatlan, hogy daczára a világhírű selmeczi bányász-tanodának és bányászaink mineralogiai ismereteinek, az érczet, kiváltkép a vasat, oly olycsón és jól előállítani nem tudjuk, mint p. o. a svédek, de leginkább az angolok; — ennek nemrégiben legvilágosabb példáját láttuk a legutóbb keletkezett vasutaknál, ugyanis: az illető igazgatóságok megkérdezték az angol vasgyárnokokat, minő áron lennének képesek a vasat otthon kiállítani? az általuk meghatározott árral megkínáltattak az osztrák és magyar vasgyárak tulajdonosai, de ezek nem voltak képesek a vasat sem azon áron kiállítani, sem a megkívántató mennyiségre a kitűzött határidőre vállalkozni, ekkor a vasuti igazgatók kieszközlötték a beviteli vámelengedését; s íme az tűnt ki, hogy az angol vas a szállítási költséggel sem kerül annyiba, mint az itt termeltetett! — világos tehát, hogy ha az általános szabad kereskedelmi elv általunk felállítatnék, angol vassal országunk úgy elárasztatnék, hogy valamenyny vasgyárunk tönkre jutna, már pedig egy bármily szép elv felállítása fel nem érne azon vesztéssel, melyet legalább 200 millió forintnyi nemzeti vagyon megszüntetése által szenvednénk, ide járul azon kérdés, micsoda élelemforrást tudnánk kimutatni azon százezreknek, kik kenyérkeresetüktől elüttetnének? Végre vannak nekünk másféle gyáraink is, melyek szinte több millió forintnyi tőkét képviselnek, már pedig csak ezeket sem ölhetjük meg! Végre, régtől sokan mondták már, hogy ha egykor honunk igazán rendeztetik, a majdnem túlnépesedett felföldön lesznek a

gyáripari telepítvényeink, melyek terményeink feldolgozása által fogják azokat jobban értékesíteni; továbbá jobb anyagi helyzetben lévén, a belfogyasztást jobban elősegítik s a zabkenyér helyett buzakenyérrel fognak táplálkozni, mi az alföldre fog jótékonyan visszahatni, — ha azonban a szabadkereskedés elvét kimondjuk, ez eszméről le kell mondanunk, mert a nagy tökélyvel készült gyártmányok szabad behozatala mellett, gyárak itt nem keletkezhetnek.

Szép dolog az angol szabadkereskedelmi eszme, csak hogy a kamat s önhaszon szaga rajta nagyon érezhető, mert Anglia a védvámi elvet tüzesen pártolta mind addig, míg azok paizsa alatt gyárjai oly tökélyre jutottak, hogy minden más országéit túlszárnyalták, s csak ekkor léptek elő Cobden, Bright s mások, kik most mint a szabadkereskedelem apostolai szerepelnek.

Mi magyarok vagyunk éppen azon állapotban, hogy az angolokat e tekintetben próbára tehetnénk, — tudnillik kínálnánk meg őket azzal, hogy gyártmányaikat szabadon behozhatni engedjük, de viszont bocsássák ők minden vámtól mentesen a mi gabonánkat és egyéb földterményünket a londoni s egyéb piaczaikra, — s megvagyok győződve, hogy ők az ajánlatot el nem fogadnák, mert ezáltal a földbirtokosok és haszonbéresek oly nevezetes osztálya egyszerre tönkre jntna!

Miután tehát külföld irányában az osztrák tartományokkal egyenlő elvet kell követnünk, hasznos leend reánk nézve azt együttemesen kezelni, mert kevesebbe kerül mindenütt egy consult, agenst közkölséggel, mint különösen tartani, — de a magyar kereskedelmi miniszternek ebben is meg kell lenni beleszólási s beleegyezési jogának.

Vallás és közoktatás. E két tekintetben egészen függetlenül működhetünk, sőt a művelt világ előtt versenyezhetünk, mely a győzelem koszoruját annak adandja, ki

vallás tekintetében a legemberiebb elveket követendi, az oktatás tárgyában pedig kész aránylag többet áldozni.

Igazság kiszolgáltatás és kegyelem. Minő törvényekkel kívánjuk személyünket és vagyonunkat biztosítani, az örökösödést s efféléket rendezni, valamint a bűntényeket sujtani, ugy hiszem szomszédainkat nem érdekli, s így mindegyikünk a maga útján, tetszése szerint haladhat, mindamellett van a törvénykezésnek egy neme, melyet kárunk nélkül elszigetelve nem gyakorolhatunk, értem a váltó- és csőd eljárást; kívánatos lenne: bár az egész világ ugyanegy váltó- és csőd-codexel birna, mert hitelünk csak annyiban lesz, mennyiben a hitelezőnek biztosítás nyújtatik mind arra, hogy pénze el nem vesz, mind pedig, hogy ahoz sok tekervényes törvénykezés nélkül hozzá juthat; — a hitelintézeti eljárás szinte idetartozik, de nem hiszem, hogy ez utóbbi tekintetben valamely nemzet bennünket fölülmuljon, — egyébiránt ez nem csak az osztrák tartományok irányában értendő, sőt olyan, mely minden közösségi elv megismerése nélkül is elintézhető.

Honvédelmi osztály. Ez azon pont, mely mind a Lajthán túli, mind az innenikomolyabb diplomáakra legnagyobb súlylyal nehezkedik.

A megtörtént personalis unio után lehet- és hasznos-e a katonai erőt egymástól úgy elválasztani, hogy közte semmi kapocs se legyen, arról különböző embereknek különbözők lehetnek véleményeik, az azonban elvitázhatlan, hogy bármily hadtest csak úgy felelhet meg rendeltetésének, ha felette egységes eszme uralkodik, tanusítja ezt a frigyes táboroknak együttműködési története, mely mindig meghasonlás- s feszültséggel végződött, így tudjuk, hogy az 1849-ik év után kijött orosz munkákban az osztrák sereg azzal vádoltatott, hogy ez az orosz hadtesteket veszedelem perczében cserben hagyta, az osztrák katonai írók pedig ugyanezt fog-

ták az oroszokra ; — a krími hadjáratban együtt működniök kellett volna a francia, angol, török és szárd hadseregeknek, azonban a szegény török hadsereg egészen magára hagyatott, a szárd osztály mibe sem vétetett, a francia parancsnok a fensőbbséget megragadván, az angolt is háttérbe szoritotta, s midőn ez az orosz által Inkermannál megtámadtatott, segítségére a francia csak akkor jött, mikor már jókora vereséget szenvedett, s így a francia megmentő nemtő gyanánt tűnhetett; mily elkedvetlenedett kedélyállapotban vált el egymástól a négy frigyes tábor, azon időben olvashattuk.

A mostani mexikói háboruban, a spanyol, francia és angol, mint frigyesek indultak, — ámde nemsokára a francia magára maradt ; — ily példák eléggé tanusítják, mily nehéz egy táborban, mely különböző elemekből áll, a jó egyetértést fentartani.

A felséges uralkodó személyében való összpontosításunknál fogva a magyar és osztrák haderő, a dolgok rendes folyamában, ellentétben soha sem lehetnek, holott igen sok esetekben együtt működniök kell, mi a czélnek megfelelőleg csak úgy érhető el, ha köztük a közösség bizonyos nem létezik.

Egyébiránt ne ámítsuk magunkat, s valljuk meg, hogy a katonai ügybeni közösséget mindenikünk mintegy ösztönszerűleg érzi, — de ezentúl van még egy ok, melyet a számitásból nem csak kihagynunk nem szabad, hanem ellenkezően igen komolyan meg kell fontolnunk. — A bécsi ministerium, sőt talán maga Ő Császári királyi Felsége is a katonai ügy közösségét oly lényeges pontnak tekinti, miszerint a kibékülés-, s alkotmányunk visszaállításáról szó sem lehet az esetre, ha a magyar országgyűlés a katonai ügy közösségét el nem ismerné és annak közös kezelésében meg nem egyeznék, s teljes meggyőződése szerint a mostani

állapotunkból kibontakozás kérdésében biztosan egy tapodtat sem haladhatunk, míg felülről azon meggyőződéshez nem jutnak, hogy mi ama közösségbe beleegyezzünk; — tehát a kérdés így áll:

Katonai ügyek közössége és kibékülés, vagy katonai ügyekben semmi közösség elvének kimondása és mostani állapotunk folytatása; — mondhatjuk Petőfivel:

Ez a kérdés, válaszatok!

Részemről megvallom, hogy ha a közösségi elv elismerése mellett oly mód fel nem találtathatnék, mely által nemzeti függetlenségünk megóvatik s fentartatik, akkor azt mondanám, várjuk be halálunkat, és pedig akár rögtön, akár lassan jó, de miután oly jogfentartó mód lehetséges, azt tartom, hogy hazánkra legjobban cselekszünk, ha mostani bajaink megszüntetése és felvirágzásunk létesíthetése tekintetéből a katonai ügyek közösségét, óvásunk feltétele és döntő beleszólhatásunk fentartása mellett elismerjük.

Kik másképp vélekednek, gondolják meg, hogy adott körülményeink közt lehetlent akarnak, már pedig Pittakosz, a görög hét bölcsök egyike azt mondá: „a kényszerűség előtt az istenek is meghajolnak és csak beteges elmére mutat, lehetlenség után sovárogni“ ámde itt abszolút meghajolásról szó nincs, minthogy létezik mód legszentebb erekyénket megtartani.

Melyek nézetem szerint a közös ügyek, elősoroltam, ha hibáztam s ez kimutattatik, azaz: ha képes valaki ezek közül valamit lealkudni, vele szívesen kezet fogok, de míg ez nem történik, addig véleményem mellett maradok; — azzal pedig magát senki se kecsgetesse, hogy közösügyeink nincsenek, mert ez ellenkezik a kötött personalis unio természetével, valamint a szivünkbe vésett 1848-ik évi törvények mind szellemével, mind világos szavaival, nemkülönben az 1861-iki országgyűlés jeles felirataival; — ezek-

től eltérnünk sem nem lehet, sem nem szabad, s így nem marad hátra egyéb, mint azokat meghatározni, — ki ezt nálamnál helyesben teszi, lépjen elő nézetével, s így ajánlom e tekintetben Horác e mondatát :

si quid novisti rectius istis

Candidus imperti, si non, his utere mecum.

A közös ügyek mikénti kezelése.

Hátra van még egy igen nehéz megoldású kérdés, az pedig a közösökül országgyűlésileg elfogadott ügyek mikénti kezelése ; ez azon második örvény, mely felett, vagy mellett kell államunk hajóját átvontatnunk, mielőtt azt az ohajtott állomásba juttathatjuk.

Volt idő, midőn felejthetlen gr. Széchenyi Istvánunk azon tant állítá fel, hogy nem elég a helyes elvet felállítani, mert ehez szerencsés tapintattal a modort is kell feltalálni, azaz az elv és modor kérdése, mely a maga idejében oly nagy zajt ütött, sok ellenzőkre talált ; nem hiszem, hogy lett volna azóta idő, mely a boldogult szavait annyira igazolná, mint a mostani, és pedig éppen ezen élet-halál kérdésünkben, mert ha bár közmegegyezéssel sikerül is meghatározni azt, melyek ama közös ügyek, még igen messze vagyunk az összes kérdés megoldásától, mert még fenmarad annak meghatározása, valjon azok mikép kezeltesse-nek ? azaz : a modor, — s ebben oly nagy a Lajthántúli nézet az innensőtől, hogy a két ellenkező nézetből egy közvetítő harmadikat alkotni teljes lehetetlenség, pedig ennek

kitalálása nélkül a kiegyenlítésről szintén álmodnunk sem lehet.

A görög mythoszként van egy halacska, mely ha egy hajóhoz illeszkedik, legyen ez bár mily roppant nagyságu, egyáltalán nem képes helyéből kimozdulni, míg az onnét el nem távolittatik! ez igen elmés hasonlat, s feltalálóját igen mély belátásu status férfiúl jellemzi.

Szegény hazánknak nem egy, hanem két ily halacs-kával kell küzdenie, az egyik a közös ügyek, s különösen a katonainak ilyené elismerése, a másik azok mikénti kezelése; — ezek eltávolítására működhetünk; — lehet azonban, sőt talán van még egy harmadik is, az pedig a Lajthántúli némely államférfiak irányunkbani nem jó akarata, és bennünket absorbeálni ohajtó szándéka, — ez ellen legnehezebb a küzdelem, miben mást nem tehetünk, mint hogy fáradozzunk becsületesen, mutassuk ki az utakat, mik a köz kibékülésre vezetnek, ha pedig ők ezt nem méltányolván, távol maradnak, akkor mi nyugodt kebellet számolhatunk nemzetünk nemtőjével, s önlekiismeretünkkel és a kényelmetlen helyzet nem változása azokat terhelendi, kik az elfogadható loyalis módokat elfogadásra nem méltatták.

Jelenleg két kezelési modor forog szóban: Lajthántúlról ajánltatik a Reichsrath, Lajthán innenről az esetenkénti érintkezés.

A Reichsrathról.

Erről már sokan szóval és iratokkal értekeztek, ezentúl tizenhat hónap alatti működését láthattuk, ennél fogva róla tüzetesen értekezni felesleges munka lenne, minél fogva róla csak azt mondandom, mit kitűzött feladatomnál fogva elhallgatnom nem lehet.

A Reichsrath az octroyált octoberi diploma és februári patens kizárólagos szüleménye, már pedig ha mi jogaink folytonosságáról lemondani nem akarunk, semminemü octroyálást el nem fogadhatunk ; ez oly meggyőződésem, hogy ha — feltéve az esetet — Ő császári királyi Felsége octroyálás útján, kegyelmi ajándékként akarná összes ősi alkotmányunkat visszaadni, azt el nem fogadhatván, egész legmélyebb tiszteletem kijelentése mellett arra kérném, hogy azt, mint egy ideig felfüggesztettet előbbi létébe oly remény kifejezése mellett visszahelyezni méltóztassék, hogy a tagadhatlanul létező közös ügyek ilyenekül nem csak elfognak ismertetni, hanem felterjesztetni fognak oly utak és módok, melyek szerint azok úgy fognak kezeltetni, hogy mind a felséges dynastia trónja erősbüljön, mind a birodalom egysége s szilárd együttmaradása biztosittassék, mind pedig Magyarhon eddigi nemzeti állása megóvassék, — s ha e kérelemnek fogamatja lenne, hiszem, hogy megújulnának azon napok hosszu sora, — első habsburgi Rudolf idejétől kezdve — melyekben őseink a dynastia érdekében vérüket patakokként folyatták, s vagyonuk jórészét subsidium alak-

jában szívesen feláldozták, de hogy ily lelkesedést bármily jótékony octroyált állapot képes legyen előidézni, azt kétségbe vonni bátorkodom.

Az octoberi diploma két évet már túlél, s még sem lehet róla mondani, hogy legkissebb hódítást tett volna, mert nem emlékszem, hogy oly valaki találkozott, ki a Reichsrathba menetelt ajánlotta volna, kinek szavára csak néhány jóra való ember hallgatna, szinte így vannak a hírlapok, melyekben némely kérdések különbözőleg fogatnak ugyan fel, ebben azonban egymástól eltérés nem mutatkozott.

Ide járul, hogy a reichsrathi eszme Magyarország határain túl szinte sok helyütt népszerűtlen, így a loyálisukra mindig hivatkozó horvátoknak sem tetszik, — a lengyelek és csehek a legfontosabb ügy tárgyalásakor eltávoztak s különösen ez utóbbiak a maguk országgyűlésén kívánják, azon ügyeket eldönteni, melyeket a diploma és patens a Reichsrathnak tartott fen! ime az eltérő nézetek; a birodalom összes népessége igen megközelíti a 40 millio lelket, ezek közül a Reichsrathot legfeljebb 8 millio pártolja, tehát csak egy ötödrész, ha tehát ezek véleménye az összes birodalom részére ráparancsoltatik, világos, hogy egy-egy kisebbség a nagy többség felett suprematiát gyakorol, ez pedig soha sem volt helyes eljárás, napjainkban pedig, hol a publicistai elvek oly gyorsan fejlődnek, hosszú életre éppen nem számíthat. Bár minők legyenek némely statusférfiak felfogásai, bizonyos marad, hogy valnányszor az államgépezet kerekéhez nem helyes publico-politikai elvekből meritett intézvények illesztettek, habár azokhoz leghatalmasb lánczokkal voltak erősítve, ama kerekék forgása azokat magáról lerázta, ellökte, s a gépészt is gyakran nagy veszedelembé ejtette; — e tant a történelem sok lapokon hirdeti, s csak sajnálni lehet, hogy sok statusférfiu nem tőle kér tanácsot, sőt számításából egészen kiflejti.

Ha a Lajthántúli államférfiak a Reichsrath eszméjéhez véglegesen ragaszkodnának, igen el kellene szomorkodnunk, mert akkor a kibékülés reményéről letennünk kellene, de ez az összes monarchia hajóját szinte mozdulatlanságra kárhoztatná, s így ez lenne az összes monarchia fatalis halacs-kája! melytől azt elválasztani okvetlenül szükséges, ennél fogva kényszerűség, mely előtt Pittakosz fent idézett szávaiként azoknak is meg kell hajolniok, nem szabad lehetetlennek létesítésén munkálkodniok, mi azontúl, hogy célra nem vezet, azon erőket meddön felemészti, melyek czélszerűn használva képesek lennének egy szép, nagy s hajdan dicsőségtől ragyogó monarchiát boldogítani.

A reichsrathi eszme létesítése által tehát e kérdés megoldva nem lesz, nem lehet, mert a monarchia népe ssége túlnyomó része által nem pártoltatik, mi magyarok pedig abban legszentebb jogaink elenyésztét láthatnánk, már pedig oly kibékülési modor czélszerűnek csakugyan nem mondható, melyet az egyik örökké úgy tekintene, mint a mely őt legszebb s leghűbben oly sok viszontagság között fentartott jogaitól megfosztotta; — erről tehát lemondani kell, s olyanról gondoskodni, mely a cél elérése mellett sem egyik, sem másik félre jogcsorbitást magában nem foglal. —

Az esetenkénti érintkezés.

Az 1861-diki országgyűlés a Reichsrath eszméjét elvetve, a második feliratban kijelentette, hogy „az ország kész az örökös tartományok alkotmányos népeivel, mint önálló szabad ország, függetlensége megóvása mellett esetenként szabadon és nyílt őszinteséggel érintkezni“, azaz a közös ügyek elintézésére az ugynevezett comissio, vagy deputatio regnicolaris rendszerét ajánlotta s vélte czélszerűnek.

Midőn e tárgy feletti nézetemet nyilvánítani szándékozom, nyomasztó indulat s borzadály foglalja el keblemet, mert ellenkező véleményt kell nyilvánítanom oly országgyűlésével, melyben honunk főcapacitásai szerepeltek, s ama felirat szerkesztőjével, kinek mélyebb és őszintébb tisztelője nálamnál e széles hazában csakugyan nem lehet ; — azonban azt hiszem, hogy ha ama országgyűlés együtt maradhat, s a tanácskozás e pontra ér, kölcsönös felvilágosítás után, az „esetenkénti érintkezés“ elejtetvén, helyette czélirányosb lett volna feltalálva ; — de álljon e kérdés bármikép, honfi kötelességet vélek teljesíteni, ha olyan eszme eltávolításában fáradozom, mely teljes meggyőződéseim szerint, mozdulatlanságunk alapját képezi, mert ha kiegyezkedésről van szó, tüstint azt felelik : az esetenkénti tárgyalás képtelenség, szükséges tehát azt megvitatni, minek más, mint jókövetkezménye nem lehet, mert ha talán nézetem ellenére alaposan kimutattatik, hogy az esetenkénti elv fentartásával s

alkalmazásával csakugyan lehet a közös ügyeket elintézni, akkor elleneink megczáfolva lévén, ha mind a mellett tagadásban maradnak, csak magukat jellemzik, s a józan közvélemény előtt hitelüket elvesztik; ha ellenben szigorú birálat mellett csakugyan czélszerű tárgyalási modornak nem találtatnék, akkor a figyelem egy másnak feltalálásával fog foglalkozni, s hiszem, azt ki is fogja találni, mely esetben ellenfeleinknek ismét elnémulniok kellend, mert kiverve lesznek azon utolsó sánczból, melyet ellenünk megszállva tartottak s felőlünk mindig azt híresztelik: „a magyarokkal kiegyezkedni nem lehet, mert nem nyilatkoznak világosan az iránt, mit ismernek el közügyül? mit pedig elismernének, oly modorban akarnak tárgyalni, mely teljes czéliránytalansága miatt egyáltalán el nem fogadható.“ Vessünk ennek véget az esetenkénti elv taglalásával.

Az esetenkénti eljárás minden esetre ősi intézmény, s nyoma már a legrégebb időkben fellelhető. — Midőn a közös magánjog közötti határ még nem volt annyira elkülönítve, mint napjainkban, az országgyűlések nem csak törvények hozatalával, hanem peres ügyek elintézésével is foglalkoztak; — az utóbbiak vagy a rendes bírósághoz utasítottak, vagy tüstént elvégeztettek, mi egyébbiránt ritkábban történt, s csak igen világos esetekben, midőn például valamely hatalmas főúr által egy szegényebb, erőhatalommal jószágaitól megfosztatott, stb., — avagy végre az ügy elintézésére országos biztosok, vagy bizottmányok, Commissio, vagy deputatio rennicolaris czim alatt lőnek kiküldve.

I. Ferdinand és Zápolya János idejében a belső rendtelenségek a legfőbb polczra hágván, a commissiói elv nagyban vétetett igénybe. — Több püspökök, szerzetesek, de mások is a töröktől félelem miatt jószágaikból kiköltöztek, s a felső vidékeken kerestek menedéket; — azok elhagyott jószágait a fiscus elfoglalta s a felkérőknek eladományozta.

A külföldi katonaság parancsnokai sok nemeseket elfogtak, bebörtönöztek, s jószágaikat elfoglalták, a várak és városokban, a mézárszékek- és korcsmáltatási jogból az illetőket kiszorítván, magokat azokba belehelyezték, a panaszkodni merőket pedig sokféleképp megkínózták; — a sértett felek a rendes bíróságnál bajaik orvoslását nem találhatván, végre az országgyűléséhez folyamodtak; ilyenmü bajok orvoslására részint egyes biztosok, részint több tagokból álló küldöttségek lettek kinevezve.

Az eddigi bajokhoz egy másik és pedig nagy fontosságú járult; — ugyanis azért, hogy honunk-és az osztrák tartományoknak egy közös fejedelme lett, a szomszéd tartományok a mi határhelységeinkből többet elfoglaltak s visszahocsátani nem akartak, miben a hajdani Lengyelország hasonló rossz szomszédságot tanusított. A baj sem tűrhető, sem rendes uton orvosolható nem lévén, az illetők az országgyűléshez folyamodtak; először történt ez az 1574-dik évi országgyűlésen, melynek 29. czikke által több főurak a koronai ügyvéddel kiküldettek, hogy az osztrák tartományok részéről kinevezendő biztosokkal értekezvén, ezen határvillongási ügyet rendezzék és végezzék el; — s így ez volt az első vegyes Commissio, hanem nem sokára, leginkább katonai kihágások tárgyában, sok hasonló eljárás rendeltetett.

I. Rudolf királyunk uralkodása utolsó éveiben ily vegyes comissiók szinte működtek, de ezen zajos idők eljárása zsinórmértékül nem vehető.

Volt az országos vegyes bizottmányok egy más neme is, tudnillik midőn az utóbbi országgyűléseken az ujjonezadás forgott fen, az ország tudni kívánta, valjon van-e erre szükség? mire a bécsi kormány azt válaszolta, hogy a birodalom diplomatikai és cabinette-i titkait ki nem tárhatja, hanem válaszszon az országgyűlése bizottmányt, melynek a

ministerium felvilágosítással kész szolgálni, — mi megtörténvén, az ujonczok megajánlottak. — Többféle magán- és belkormányzati ügyekben kinevezett bizottmányok, a felvett kérdés körébe nem tartoznak.

Ha ezen országos vegyes bizottmányok eljárása figyelembe vétetik, tapasztaltatni fog, hogy túlnyomó részben a várakozásnak meg nem felelt, nevezetesen a határjárásokra az első bizottmány már 1574-ik évben neveztetett ugyan ki s az elhunyt tagok mindig ujakkal pótolttak, a határkérdés mégsem lön általa elintézve, nevezetesen az 1723-ik évi 19. tczikk által e tárgy újra sürgettetett, de szinte eredmény nélkül, mert azt a véglegesen rendezett k. helytartótanács intézte el, időközben pedig számtalanok a Corpus jurisban előfordult panaszok, hogy eme bizottmányok mit sem tesznek, mert a kitüzött határnapon, és helyen teljes számmal soha össze nem jönnek, — ha megjelennek a magyarok, elmaradnak a németek, vagy megfordítva, ha pedig össze is ülnek, többnyire mit sem végeznek, — ha pedig valahára valamit végeznek, nem adnak róla jelentést, — így tehát a gyakorlatban már czéltalan modornak mutatkozott, noha ezt döntő oknak nem tekintem, mert a netalán napjainkban kinevezendő bizottmányokról felteszem, hogy egész szorgalommal járnának el a reájok bizott ügyekben, — hanem a nehézség máshol fekszik.

Ha rendre vizsgálom azon ügyeket, melyek vegyes bizottmányokra bizattak, oly természetűeknek találom, melyek felvétetvén, s rólok végzés hozatván, végkép megszűntek, — így, ha ama határvillongási ügyet az illető bizottmányok fölveszik, s kimeritik, az ügy végkép akkor úgy megszűnik, mint megszűnt, midőn a k. helytartótanács azt néhány ülés alatt befejezte; — a mint az ujjonczok megajánlottak, e kérdésnek vége lett; — ámde

A közös ügyek kezelésénél nem csupán elvek meg-

határozása, és megindítással életbe léptetés kívántatik, hanem folytonos ügy kezelés, minek az esetenkénti bizottmányok meg nem felelhetnek; — tekintsük meg az ügyet gyakorlatilag, s vegyük fel először a katonai ügyet; — ez előtt minden nyolcz, avagy tiz évben jött szóba az ujjonczállítás, — ekkor az esetenkénti érintkezés helyén lehetett, ámde ez most megváltozott, mert a katonák kötelezettek évenként kiállítandók, valamint a kiszolgáltak elbocsátandók; találkozhat, ki talán a régi rendszert kívánná vissza állíttatni, ámde bővebb megtekintés után ezt óhajtani nem szabad, mert a régi szerint az ujjonczozás alá csak azok estek, kik szerencsétlen születési évüknél fogva bizonyos esztendőkből születtek, holott sok mások ennek félelmétől is menten maradhattak, már pedig a honvédelem oly általános kötelesség, mint az adófizetés, — tehát a visszaállításról szó sem lehet, ezzel azonban épen nem mondok, hogy a mostani ujjonczozási rendszer tökéletes, — Isten mentsen ettől — van ezen sok és pedig lényeges igazítandó — de az évenkénti elbocsátás és kiállítás elvét a régi rendszernél igazságosbnak tartom. —

Minthogy ezen ujjonczozás minden évben előfordul, minden évben kellene egy bizottmányt kinevezni, ez már az állandosítás elvét foglalja magában, s így a mottoul kitűzöttel jól meg nem férhet, de ez még végleges ok talán nem lehetne, hanem épen a katonai ügyekben minden pillanatban oly dolgok merülhetnek fel, melyeket előrelátni képesek annál kevésbé vagyunk, minthogy azok külföldön mintegy véletlenül felmerült eseményekből származnak, s melyek következtében rögtön kell intézkedni; ily esetekben országgyűlést hirdetni, követeket választatni, ezeket authenticáltatni, azután küldöttséget kinevezni, oly eljárás lenne, melyet czélszerűnek bizonyára mondani senki sem fog, ki a katonai ügyeket csak némükép is ismeri; — szinte

nem tartanám helyesnek ezen elv felállítását : adjuk ki az ujjoncokat, gondunk reájuk tovább nem terjed, már pedig hogyan lehetne ezt az esetenkénti elv mellett meggátolni, elgondolni képes nem vagyok.

A kereskedelmi közös ügyek vitelét mikép lehetne az esetenkénti érintkezés által helyesen gyakorolni, előttem szinte megfoghatlan ; — ezek kétfélék tudnillik a mennyiben a külfölddel folytatottat, avagy csak a belföldit tárgyazzák.

Ausztriának körülbelől 32 országgal van kereskedelmi szerződése ; ezek időszakonként lejárnak, s vagy ujjakkal pótolandók, vagy változtatandók ; — e felett ritkán lehetvén minden eshetőséget előre látni, mindig kiköttetik, hogy időközben — az alap elvek megtartása mellett — szükséges módosítványok tétethessenek.

Miként fognánk mindezekben az esetenkénti elv mellett eljárni ? minden országra külön bizottmányt fogunk kinevezni ? pedig ha az elvet szigoruan feltartani akarjuk, ezt kell tennünk ; vannak esetek, melyekben a jó akarat, legtisztább szándék, sőt a hazáért kész meghalás sem elegendők, hanem szakismeret és tárgyavatottság kívántatik, ilyen pedig a kereskedelmi ügy, melynek czélszerű kezelése az egész világ statistico-politikai ismeretét igényli azoknál, kik vele intézkedőleg foglalkoznak. Tagadhatlan, hogy van honunkban sok szép intelligentia, mit a művelt világ csak egy bizonyos faja nem akar elismerni, de hogy az ily szakavatottaknak oly bővségében lennénk, hogy oly sok küldöttséget képesek lennénk kiállithatni, azt polgártársaim minden tisztelete mellett, némükép kétségbe vonni bátorodom. — Hátra van még az osztrák tartományok, és közöttünk kereskedelmi viszony jó állapotba helyezése, és annak folytonos jó menetben tartása.

Ki valaha hivatalban volt, egyetértend velem, hogy

oly sokféle ágakra terjedő ügy, mint a kereskedelmi, folytonos felügyeletet, igazgatást, egyengetést kíván, nehogy az egész gépezet egyszerre megakadjon; láthatjuk, hogy a helytartó tanács egyik szakosztálya különösen kereskedelmi ügyeket tárgyal, pedig épen nem mondható, hogy elég foglalatossága nem lenne; — czélhoz nem vezetne azt mondani, hogy a megállapított elvek szerint otthonn működjek, mert itt másról is van szó, tudnillik folytonosan oly intézmények felett tanakodni, melyek szerint a termelési és gyári ügyünk akként szabályoztassék, hogy mindegyik fél haszna minél nagyobb mérvben éressék el, már pedig, hogy ezt létesíteni lehessen az időszakonként, minduntalan rögtönzendő esetenkénti bizottmányokkal, azt magammal elhitetni képes nem vagyok.

Ha a bizottmányok szerkezeti módját tekintjük, melytől egészen alig állhatnánk el, még inkább meggyőződve leendünk, hogy azoknak esetenkénti alkalmazásával a közös ügyeket egyáltalán sikerrel nem tárgyalhatjuk; — mi vétetett az ily bizottmányok kinevezésénél zsinor mértékül — a kellő ismeretekeken túl? valljuk meg az igazat, nagyot szerepelt a vallásrai tekintet, s így minden nagyobb bizottmányban a bevett vallások mindegyikéből választattak egyének, — napjainkban a felvilágosodás e nézet helyességét mindig szűkebbre szorítja ugyan, mind a mellett úgy hiszem sok helyütt, sokféle megszólásra és bizalmatlanságra szolgáltatna anyagot oly országos választmány, mely csupán római katolikusok, vagy csupán protestansok, csupán ágostaiak, csupán görög egyesültek, vagy nem egyesültekből állana, — az erdélyi unió esetében az unitáriusok szinte kellő figyelembe veendőkk lennének; — továbbá tekintet volt arra, hogy ama bizottmányokban az ország minden kerülete képviseltessék. Ide járul egy új tényező, tudnillik a különböző nemzetiségek, kiknek kiváncsi jogosságát mellőzni

egy józan magyar fajtabelinek sem juthat eszébe. Állítson most össze valaki ennyi tényezőkből annyi bizottmányt, mennyi az esetenkénti elv helyes gyakorlatára megkivántatik!

Akkor sem lehetne czélt érni, ha csak néhány ily bizottmány neveztetnék ki, p. o. minden rokon tárgyakra egy, mert az ügyek folytonos vezetése igényeltetvén, igen gyakran kellene azoknak ülésezni, már pedig azt képzelnünk sem kell, hogy az ország távol részeiből a tagok mindenkor teljes számmal megjelenjenek, s így vagy igazi, hogy szinlett okokból többen elmaradnának, ily esetekben vagy nem lehetne végezni, vagy pedig sok visszavonásra, s egyenetlenségre nyujtatnék alkalom; — igen helyes axioma ugyan: praesentes concludunt, — a jelen levők végeznek, de sajnos tapasztalatból tudhatjuk, hogy a legszigorubb törvényesség mellett ellenünk minő kifogások használtatnak, így kedves román testvéreink maiglanig az erdélyi unió ellen azt hozzák fel; hogy ők erre nézve ki nem hallgattattak, holott azt azok mondták ki, kik akkoriban Erdélyt törvényesen képviselték, mi elég példa lehet, hogy mindenben ovatosan járjunk el.

Ide még egy igen fontos körülmény járul, melyet tudtommal eddig ki sem érintett, tudnillik a felügyelet! A közös ügyekkel nemcsak mi vállalunk el terheket, hanem a szomszéd tartományok is, — abban nincs kétség, hogy a mit mi vállalunk, annak terhét rajtunk meg ne vegyék, fognak erről gondoskodni a gens d' arme-ok, financzok, s katonai karhatalom, de valljon amazok eleget tesznek-e, az más kérdés, mit tudunk nemcsak jogunkban van, hanem sokszor érdekünkben is áll, p. o. valami oly belkereskedelmi intézményben történik a megállapodás, mely mind nekünk, mind szomszédainknak igen hasznos, mi a költséget megadjuk, azonban csak az teljesítetik, mi amazoknak javára

van, erre az általunk is adott pénz felhasználatik a nélkül, hogy a minket érdeklő rész teljesítették, mi igen könnyen megeshetnék, minek elkerülésére oly intézkedés szükséges, mely az efféle ügyeket figyelemmel kísérhesse, s ha hátramaradás tapasztaltatik, tüstént felszólalás történhessék. Efféle felügyeletet az esetenkénti elvvel gyakorolni egyáltalán nem lehet.

Teljes meggyőződésemet fejezem tehát ki, midőn azt mondom, hogy az esetenkénti érintkezéssel a közös ügyeket intézni nem lehet, s így a hozzá ragaszkodás csak akkor lenne némükép menthető, ha más alkotmányos mód feltalálható nem lenne, de akkor is csak az előbocsátott azon elvnel fogva, hogy jobb a tökéletlen a semminél.

Javaslatom.

Miután nemzeti állásunk feláldozása nélkül a Reichsrathba nem mehetünk, mely egyébként a többi nemzeteknél sem oly kegyelt intézmény, hogy szilárd alapon nyugvónak mondathatnék, az esetenkénti érintkezés sem oly nemű, hogy általa akár az összes birodalom, akár a magunk jobb voltára sikeresen működhetnénk, tehát mikép kezeljük a közös ügyeket?

A megoldási mód nézetem szerint oly világos, oly egyszerű, hogy épen egyszerűsége miatt került ki a sok kereső figyelmét. — Az elv ez :

Egészítsük ki az 1848-iki harmadik törvény cikket! ugyanis :

Az 1848-ikt 3-ik tcz. 13-ik §-a szerint a „a ministerek egyike folyvást ő Felségének személye körül lesz, s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokat országos felelősség mellett képviseli“

a huszadik § pedig: „az ő felsége személye körül leendő minister mellé, a kivántató hivatalos személyzettel, két álladalmi tanácsos rendeltetik, kik jelenleg a magyar királyi udvari kancellária előadó tanácsosai közül fognak az illető minister előterjesztésére kineveztetni.“

E két § a megoldási elvet már magában foglalja, s így nem marad egyéb hátra, minthogy azt bővebben kifejtsük, s körülményeinkhez idomítsuk, s tökéletes meggyőződés, ha az 1848^{8/9}-ik évi események be nem következnek, a közös ügyek elintézése ez uton lett volna életbe léptetve!

A kimutatott elv szerint minden publicista eljárási módot könnyen készíthet, a netalán készült sokak közül az illetőknél könnyű a választás, avagy többekből egynek szerkesztése.

Minden bal magyarázat és elcsavarás kikerülése, avagy helyesben szólva előleges meggátlása tekintetéből okvetlenül szükséges országgyűlésileg világosan meghatározni azon ügyeket, melyek közösükül elfogadtatnak, — szinte hogy ezek ürügye alatt semminemű oly intézkedés nem tehető, mely valamely törvényünkkel ellenkezik, s ez leendő azon kör, melyben az azokat kezelők foroghatnak.

Kik kezeljék? arra megfelelnek a 3-ik czikk idézett szakai, tudnillik az ő felsége személye körül leendő minister, és a melléje rendelt hivatalos személyzet, de az országgyűlés előtti felelőség világos kikötésével!

Minthogy a gyermek meg van, szükséges azt megkezesztelni; — úgy hiszem legczélszerűbb neve lehetne: közös ügyi ministerium.

E ministerium tagjainak kinevezése, a felelőség elvénél fogva, az illető ministert illeti; — ha azonban nagyobb garancia végett abba néhány tagot az országgyűlése is kinevezni akarna, feltéve, hogy ezt a felelőség eszméjével képes megegyeztetni, ám tegye; meglássuk, megállhat-e ez gyakorlatban. Ez tehát a tervem kiinduló pontja és alapja, melyről azt hiszem, hogy életbe léptethetnék a nélkül, hogy általa önállásunk legkisebb veszélynek lenne kitétetve, mert megvallom, hogy azt e szempontból vettem legszigorubb bírálat alá, s annak nyilvánítására magamat csak akkor határoztam el, midőn azon meggyőződésre jutottam, hogy annak netalántáni elfogadtatása esetében hazám méltóságán csorba nem ejtetnék, ha pedig mind a mellett ily veszélyes elvet rejtne magában, őszintén azt mondhatom: bocsásd meg uram e bűnömet, mert nem tudtam mit cselekszem!

Részünkről a terv elfogadható, de úgy hiszem ilyen a bécsi ministerium részéről is, mert ez többet tőlünk nem követelhet, minthogy ismerjük el közös ügyekül azokat, melyek természetüknél fogva ilyenek, továbbá ezek kezelése oly modorban tétessék, mely képes a kívánt célnak kellőleg megfelelni; helyesen soroltam-e fel a közös ügyeket? azért magam előtt sem vállalnék kezességet, mert csak vélem én yem, de a kezelési modorra igen, mert az meggyőződésem, s hizelgek magamnak azzal, hogy az országos többség is ilyennek tekintendi; — ha tehát minden célszerűsége mellett sem akarná a ministerium elfogadni, és a Reichsrathhoz ezentúl is ragaszkodnék, azon gyanut bizonyosságra emelné, hogy általa a közös ügyek tárgyalásán túl, absorbeáltatásunkra törekszik, miben mit reménylhet? az eddigiből elég tanuságot merithet, ezentúl hiszem, hogy a legközelebbi lengyel s cseh országgyűlések még több elmékedési anyagot nyujtandnak, valamint igazolandják bölcS Seneca

(de tranquillitate animi (C6) e jeles mondatát : male correspondent coacta ingenia, reluctantem naturam irritus labor est, azaz : az össze kényszerített elmék meg nem egyeznek, haszontalan azon munka, melylyel a természet ellenkezik.

A közös ügyi ministerium teendője lenne,

1-ör. Az e tárgyban az osztrák tartományok megbízottjaival értekezve, a hozott törvények értelmében és körében rendelkezni.

2-or. Felügyelni, vajjon mi irányunkban elégtételt-e azon köteleességek és terheknek, melyek az ily közös ügyekből természetesen következnek.

3-or. A lajthántuli megbízottakkal folytonosan tanácskozni azon törvényekről, melyek a közös ügyekre nézve az országgyűlése által alkotandók lennének, s így ezekről törvényjavallatot készíteni.

Nem titkolom magam előtt, hogy e ministerium ellen több rendű kifogás tétethetik, hanem ezek nem az én tervem, hanem általánosan minden alkotmányos intézménnyel egybekötvék; -- így

némelyek veszedelmesnek láthatnák azon okból, hogy az lehető megvesztegetés által az ország igen nagy kárára lehetne; — azonban ez minden más ministeriumra is áll, s ha abban nem bizakodunk, hogy becsületes ministerekre szert tehetünk, akkor mondjunk le az önkormányzási vágyainkról, — de hiszem, hogy a felelőség eszméje, melyet e ministeriumnál különösen megkívánok, oly gát, melyet jóra való ember nem mer áthágni, avagy semminek tekinteni, s magát annak kitenni, hogy egy nemzeti országgyűlés a honárulás bélyegét egész nyilvánossággal a homlokára süthesse.

A másik : megeshetik, hogy p. o. a kereskedelmi ügyben oly rendeletet hoz; mely a honi kereskedelmi ministerünk nézetével ellenkezik. s így conflictus támad; — az lehetsé-

ges, de alkotmányos életben efféle eset nem ujság, s meg van az alkotmányos ellen szere. Elégszer láthattuk, hogy nagy egyetértés és szellemi rokonsággal egybefűzött ministerium tagjai közt utóbb surlódás és vélemény különbség támadt, — ily esetben az egyik rendesen kilépni szokott, ha pedig mind a két fél véleményéhez, vagy tárczájához szorosan ragaszkodott, akkor a peres kérdés az országgyűlése elébe hozatott, s kinek nézete többséget nyert, az helyén maradt, a másik pedig lelépni kényszerült; — ezen ut nekünk szinte fennmaradt, s ha alkotmányos más nemzeteknek sincs ily esetekre egyéb garantiájuk, avagy surlódást elintézési módjuk, nekünk is azokkal mindaddig megelégednünk kellend, mig más óvszer akár mások, akár általunk fel nem fedeztetik.

A bécsi ministerium az 1848-ki czikkekre nézve mindig legnagyobb ellenszenvet tanusított, különösen a 3-ik ellen, mert magyar ministereket törvényesít; — ujabb időkben a többiekkel mintegy kibékülni látszik, kivéve a hadügyi ministeriumot, mert azt teszi fel róla, hogy ezáltal szükség esetében a magyar hadsereg közreműködése megtagadhatnák, avagy zsibbasztathatnék, — ez a bécsi ministeriumnak mostani krampusza! — ha azonban ama czikk folytonos ócsárlása és gyanusítása helyett azt szorgalmasan olvasná, s tanulmányozná, azt látná, hogy az épen e tekintetben a legnagyobb biztosítást, s megnyugtatóst foglalja magában, ugyanis annak 9 ik §-a így szól: „a magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, nemkülönben a katonai hivatalokrai kinevezéseket, szinte ugy ő felsége fogja a 13 ik § szerint folyvást királyi személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett elhatározni,“ — ennél világosb és megnyugtatóbb alkotmányosbiztosítékot írni, vagy adni lehetetlen, kivált ha gyakorlatilag vétetik figyelembe, mert a ministert ő felsége nevezi ki, már pedig

feltenni nem lehet, hogy bizalmát olyanra ruházza, kiről előlegesen csak távolról is gyaníthatná, hogy akár a felséges dynastia, akár az összes birodalom java és érdeke iránt ellenséges indulattal viseltetik, s így a magyar hadseregnek az ország határain kívül leendő alkalmazását gátolná akkor, midőn ennek szükségéről hadi tanács és a fennforgó körülmények által meggyőzetik; — ennél nagyobb garantiát az ország nem adhat, valamint a maga nemében kielégítőbbet az ország sem reménylhet arra nézve, hogy miben a közmegegyezés megtörténik, felülről szinte megtartatik; végre — mondjuk ki az igazat, ha nincs bizalom a szerződéshez, nincs bizalom a személyes becsületességben, akkor minden alkudozás sikertelen, s jobb azt meg sem kezdeni!

Ne féljen tehát a bécsi ministerium az 1848. 3-ik törvényczikktől, mert a helyett, hogy rém lenne, épen ez azon eszköz, s orvosság, mely az agyrémjét megszünteti, sőt a legfőbb bajában orvosszerűen szolgáland.

Még egyszer mondom tehát: intéztessük el a közös ügyeket úgy, mint azt az 1848-ik évi 13. és 20. §-a rendeli sőt ezek szigorubb vizsgálata után azt mondom, hogy alkotmányszerűleg mást nem is tehetünk, mert a 13-ik világosan mondja ama ministerről, ki folytonosan ő felsége személye körül van, hogy a közösen érdeklő ügyekbe befolyván! ez az egész ügy elvét magában foglalja, azaz, hogy nemcsak képviselje a közös ügyekben az országot, hanem azokba be is folyjék, — s valóban ha ez nem így értetik, nincs értelme a 20. §-nak, mely ama minister mellé személyzetet rendel, mert ha a minister csupán egy elv képviselője, akkor elég ő maga, hanem mivel az akkori törvényhozás azt akarta, hogy működjék, és pedig a közös ügyekbe befolyólag, rendelt melléje személyzetet, s kérdem, ha ezt nem teszi, valjon mi lenne a teendője?

Ezek figyelembe vétele után bátran állítom, hogy más

alkotmányos módunk jelenleg nincs, — minthogy az 1848-ik 3-ik tcz. ezt így rendeli, melynek mind betüje, mind szelleméhez szigoruan kell ragaszkodnunk, — ne tegyünk ez ellen semmit, ne javasolgassunk olyat, mi azt gyengithetné, mert az által csak tekintélyének árthatnánk, sőt ragaszkodjunk mind szavai, mind betüihez, s ha rajta változtatni csakugyan kellene, mit nem hiszek, ahhoz legnagyobb szükség és kényszerüségben lássunk, mert nagy kérdés, vajjon képesek lennénk-e annál jobbat törvény erejére emelni?

Az általam ajánlott mód az alkotmányszerüségén tul, az esetenkénti érintkezést czélszerüségével is felülmulja, mert míg ezzel az ügyeket csak sok ügy bajjal lehetne elintézni, e felett sok rögtöni esetekben alkalmazható épen nem lenne, addig amaz által a közös ügyek rendesen, szakadatlanul, minden időben elintézhetők; — így tehát ismételve mondom :

Egészítsük ki, és formulázzuk véglegesen az 1848-iki 3-ik törvényczikket!

FÜGGELÉK.

A nemzetiségi igényekről.

Épen nem kecsegtetem magam azzal, hogy ha a bécsi kormányval a közös ügyek iránt egészen tisztába jöttünk, már hazánk boldogságára nézve mindent elértünk, s a rendes állapotba jutottunk, mert hátra vannak még több rendbeli megoldandó igen fontos kérdések; — ezek közt első helyet foglalnak el a nemzetiségi igények, melyek két fő osztályba sorozhatók: ugymint a társ-országoké, és a szorosán vett magyar és Erdélyország lakosaikéi. Minthogy nézetem szerint az utóbbiak előbb leendnek tárgyalva, jelenleg csak ezekről kívánok szólni, s illetőleg az e tárgyban zsinórmértékül veendő elvet kimutatni.

Több mint két ezer év előtt már felállítottott a status férfiak által e két állami fő elv: *salus publica suprema lex esto*, és *status in statu telerari non potest*, azaz: az ország java legyen a főtörvény, — és állam az államban nem tűrhető, lön felállitva, melyek oly czélszerűek és tagadhatlanul üdvöseknék mutatkoztak, hogy nem találkozott azóta ember, ki ha bár talán titkos czélokából gondolta, de merte

volna mondani, hogy a közjót nem kell figyelembe venni, avagy hogy állam az államban csakugyan eltűrhető.

A több rendbeli nemzetiségek igényei birálatánál és teendő intézményeknél kiindulási pontul mindenesetre az 1861-dik évi országgyűlési tervezet veendő, de az : „eddig és ne tovább“ meghatározásánál mindenesetre ezen elfogadott status elv : állam az államban nem tűrhető, legyen az eldöntő.

Ezen igényi kérdés, és követelések több munkák és hírlapokban megjelentek, valamint a fölöttüki nézetek és vélemények, de ez utóbbiak egymástól egészen eltérők, és különbözők voltak, mi természetes, mert a vitatkozók rokon avagy ellenszenv, avagy végre csupán oportunitási szempontból fogták fel és bírálták, ezek azonban nem jó tanácsadók, s sugallatuk után állandó állam életet alkotni nem lehet; — az oportunitási elv rögtön felmerülő, s előreláthatólag nem sokára elvonulandó esetekben igen czélszerű és alkalmazható lehet ugyan, de ki azt messze terjedő, s a nemzet életébe mélyen bemerülő esetekben használja, az pillanatilag a bajtól megmenekülhet ugyan, de jövőre magát oly hálózattal veszi körül, melyből vagy épen nem, vagy csak rendkívüli erő megfeszítéssel, és áldozattal képes kimenekülni. Ennélfogva szem elől nem tévesztetvén a bölcs, és méltányosnak közösen elismert államelv, minden nemzetiségi igény és követelmény egyenkint ahoz méressék, s ha azzal összeütközőnek nem találhatik, bátran megoldható, ellenkező esetben felteszem a testvér nemzetek méltányosság érzetéről, hogy attól önként elállanak, s így legkisebb kifogásunk sincs az ellen, hogy legyenek magyar honban szláv, szerb, ruthen, román, s más nemzetiségek, sőt óhajtjuk, hogy magukat nemzetiségük értelmében és szellemében művelhessék, s Európának nagyműveltségü, kitünő jelességü fajukbeli kiváló egyéneket felmutathassanak, minek létesítéséhez erők szerint szivesen

jáarulunk, de oly intézmények jóváhagyásához soha sem járulhatunk, melyek következtében néhány évek mulva mi, és a világ azt látná, hogy a hajdani szép nagy Magyarország egy kis zezeguzára szorítottatott, olvasztatott, a többiből pedig lett Szerbia, Romania, Ruthenia, Slovakia, s más efféle tartomány!

Mind a két részről méltányosság mellett közboldogítólag e kérdés is elintézhető, ellenben lehet a visszavonás és egyenetlenség magvait ugyan elhinteni, de mindegyik meggyőződhetik, hogy abból jó, egészséges táperőt szolgáltató termést nem fog arathatni, — nyíltan szólva: gyengíthetjük, zsibbaszthatjuk egymást, de mit az egyike veszít, nem nyeri a másik, sőt talán egy harmadik ezen működésünket kárörömmel kísérvén, akkor fog fejünk fölé kerekedni, midőn erőnket az egymás elleni tusában kimerítettnek látandja.

Azonban szerb testvéreink az általános állam elveken túl irott kiváltság leveleket mutathatván fel, talán azon axiomára hivatkoznak: *provisio hominis tollit provisionem legis*, azaz: az emberi rendelkezés, megsemmisíti a törvény rendelkezését, — ezen jogmondat ellen nemcsak nincs kifogásunk, sőt ahoz szigoruan ragaszkodunk, — hiszen mi is azon kötvények és feltételekre hivatkozunk, melyek első Ferdinánd király, s több utódaival köttettek, melyek nélkül az osztrák birodalomba leendő beolvasztás ellen nem lehetne törvényes kifogásunk és alapunk, — de mindig fennmarad a kötvények feletti józan elmélkedés és az állam elvek szerinti bíráskodás.

A magyar király csak oly jószágokról rendelkezhetett, és pedig királyi adomány útján, melyek törvényes czímek alatt a koronára szálltak, de az ország valamely részéről, avagy az egészről törvényesen ezt sohasem tehetette; — ha ez így nem lett volna, mi szüksége volt harmadik Károly

királynak oly sok rugót titokban mozgásba hozni, hogy az ugynevezett Sanctio pragmatica elfogadtassék? ha e joga lett volna, nem kellett volna mást tenni, mint az országok tudtára adni, hogy halála után a magyar koronában örökösödés a leány ágát illetendi, — ámde ezt még csak megkísérteni sem merészlette.

Szerb atyánkfiai minden kiváltság leveleit figyelemmel olvastam, de mindegyikében ezen záradékot láttam: a mennyiben Magyarország törvényeivel nem ellenkeznek, ez nem csak fontos, hanem bíróilag döntő körülmény, mert a felett, hogy hajdani királyainknak a törvények iránti tiszteletét tanusítja, nyitott kérdésül hagyta fel azt, valljon az általuk adott szabadalom megegyezik-e az ország jogaival? — tehát ama szabadalom levelek nem olyan minden kifogás nélküli lények, melyek értelmét magyarázni, avagy tartalmuk jogosságát rostálni bűn volna.

Távol van tőlünk ama szerződészek alapján birtokolt jószágok vagyoni állapotaát feszegetni, avagy legparányibb részben megingatni akarni, hanem a szerb kérdésnek csak közjogi részét értjük, s legkisebb okot sem találunk arra, miért ne alkalmaztathatnék ő irányokban szintén ezen elv: állam az államban nem tűrhető.

Felemlitik továbbá azon sok szolgálatokat, melyeket e honnak tettek, s melyekért különös kitüntetésre vélik magukat jogositva. — Nem akarom tagadni, hogy szerb testvéreink az adót rendesen mindenkor megfizették, az ujjoncokat kiállították, mint jó katonák vitézül harczoltak, mint tisztviselők érdemtelenesen működtek, szóval minden polgári kötelességöknek megfeleleltek, de hogy a haza földje és alkotmányos szabadsága védelmében oly kiváló erőmegfeszítést tüntettek volna ki, melyhez hasonlót a más fajbeliek felmutatni nem képesek, azt legyen szabad mindaddig kétségbe vonni, mig ezekről biztos adatokat nem látok, mert

megvallom, hogy noha éltében néhány történelmi könyvet átlapoztam, de a fentérintettem tartalmuról eddig nincs tudomásom, s így kivételes állás mi okból követeltethetnék, belátni képes nem vagyok.

Lehetnek, kik e kérdés szőnyegre hozatalát gáncsolják, s nyugvónak tekintetni óhajtják, ámde ezek csalódnak, mert az nem nyugszik, sőt nagyon is éber, s csak az alkalmas időt várja, hogy előtérbe léphessen; — az illető helye ugyan az országgyűlése, de igen óhajtandó, hogy előbb minden oldalról meghányassék, s mindazon ellenvetések, keserőségek, melyek nélkül, hogy tárgyalassék, nem hiszem, egymásnak ne országgyűlése előtt mondassanak, hanem jóval előbb történjék az eszmékbeni egybeolvadás, s így az országgyűlésének egyéb nem maradna fenn, mint a szerencsésen megtörtént egyesülést jóváhagyásával szentesíteni. — Kétséget nem szenved, hogy ezen kérdés tüzetes tárgyalásakor sok kellemetlenség és keserűség fog felmerülni; — ez az emberi természet lényegében fekszik, kivált a tüzes véralkatuaknál, mint mindnyájan vagyunk; — hiszen tudjuk, hogy a megyei gyűléseken némely alább rendű kérdéseknél, hogyan neki tüzesedtünk, miket, s miként mondtunk egymásnak, s hogy némelykor sok ideig gyűlölségek is származtak és pedig egy fájbelik és vér-rokonok közt; mit várhatni tehát oly kérdések tárgyalásánál, melyet mindegyik fél életkérdésének méltán tart? itt minden mondat, minden szó különös nyomatékunak tartathatik, sőt valószínű, hogy a másik fél által abban oly rejtett értelem feltételeztetik, mely a mondónak esze ágában sem volt; — mindezekért szeretném, ha e kérdés magát az országgyűlés bekövetkezte előtt kiforrná s az illetők ahoz már kinyugodt, és kibeszélt kedélylyel járulnának. — Igaz ugyan, hogy az ország dolgai komolysággal tárgyalandók, de a tapasztalás bizonyítja, hogy még a sűrű vérű angolok parlamentjében is voltak

néha oly jelenetek, melyek némely volt megyei gyűléseinkéihez ugyancsak ikertestvéreként odaillestek, s így úgy hiszem, minél jobban kibeszéljük magunkat országgyűlés előtt, annál kevesebb heterogen elemű fog mondatni az egész ország színe előtt. — Ennélfogva

Édes testvéreink ! gondoljátok jól meg, mit követelhetek, vegyétek figyelembe ezen elvet : mit nem akartok, hogy mások cselekedjenek veletek, ti sem tegyétek azt nékiek, s helyeztessétek magatokat gondolatban a megfordított viszonyba, azaz : ha töletek mások azt követelnék, mit ti mitőlünk, valjon hajlandók lennétek-e azt mind megadni ? S ha e szent elvhez méritek kívánalmaitokat, önnön lelkiismeretetek megmondandja, valjon leendhetnek-e azok teljesítve. Ne kívánjatok olyat, mit pirulás és unokáink átka nélkül nem adhatunk, ellenben követeljétek mindent, mit hasonló körülmények közt a legmiveltebb és szabadelvűbb nemzeteknél dívni láttok, megadjuk mind, sőt törekedni fogunk minden más nemzeteket e tekintetben fölölmulni, s ha titeket a mienkhez hasonló testvéri szeretet melegít és lelkesít, hiszem, hogy e nagy horderejű ügy egyetlen ülés alatt közmegegyezés és általános örömmel befejeztetik, — ellenkező esetben oly szerencsétlen belső visszavonást okozandotok, mely nekünk árthat ugyan, de nektek sem leend hasznotokra ; — azonban nem akarván feltenni részetekről rossz akaratot, s rémképekkel magamat ijesztgetni, inkább hiszem, hogy a közös haza szeretetében egybeolvadva, példát mutattandunk a szemét reánk függesztő világnak, miként kellessék a testvériség és szeretet szent elvét a képzelődés országából kiemelve, mind a köz-, mind a magánéletbe áttenni, azaz : gyakorlatban magyarázni.

A felelős kormány ős magyar intézmény.

Ezen tétel bizonyításán többen fáradoztak, de csak kevés sikerrel, mert a Corpus jurisból felhoztak ugyan némely arra utalásokat, de oly határozott világos törvényt, mely e kérdést minden ellenmondáson felül emelné, ki sem volt képes felmutatni, minek oka abban rejlik, hogy a kutatók a Corpus juris, noha elég vastag, mégis tökéletlen kötetein túl nem keresgéltek, noha tudjuk már, hogy Telegdy és Mosóczi igen sok decretumot kihagytak, melyekről bizonyos, hogy őseink által alkotvák. — Ilyen, a Corpus jurisban nem foglalt decretumok felfedezésében a két Kovachich testvérek e című munkáik által: Vestigia Comitiorum, Sylloge decretorum Comitiorum, Monumenta veteris legislationis in Hungaria, Vestigia Comitiorum és Supplementa ad Vestigia Comitiorum Hungariae“ halhatlan érdemeket szereztek. — A fentebbi célból ezeket tüzetesen lapozván, ime mire bukkantam :

1291-ik évben őseink országgyűlésileg összejövén, 41 czikkből álló decretumot alkottak, melyek 31-dike ekként szól :

Item : in quolibet anno semel omnes Barones et nobiles regni nostri Albam ad congregationem debeant convenire — — — (deliberaturi ?) de statu regni. Et inquirentes de factis Baronum, qualiter quilibet ipsorum in suis comitatibus processerint, et conservaverint jura regni, et secundum sua

merita praemia, et demerita, vel comissa, supplicia ipso die secundum iudicium nostrum, et consiliariorum nostrorum recepturi“¹⁾); magyarul: „Továbbá minden évben az ország minden zászlósa és nemesi Fehérvárott az országgyűlésen megjelenni tartoznak, az ország állapotáról tanácskozándók, és megvizsgálván a zászlósok tetteit, valjon mindegyike meggyében miként járt el és tartotta fenn az ország jogait, és érdemeikért jutalmat, az elkövetett rossz cselekedeteikért pedig a büntetést ugyanazon napon, a mi és tanácsnokaink ítéletei által elveendő.“ Ime a felelőségi törvény! — lehet-e ennél határozottabb vagy világosbat azon időktől kívánni? mert kimondatik a felelőség, kimondatik felelőségi helyül az ország gyűlése, nemkülönb a jutalmazás avagy büntetés, végre meghatároztatik az illetékes bíróság.

E törvény új világot derít a Corpus jurisban a kormányi felelőségre vonatkozó czikkekre, sőt tagadhatlan, hogy ezek nem más, mint eme alaptörvény bővebb kiterjesztése, módosítása és idomítása, valamint hogy e kérdés egész valóságában csak úgy felfogható, ha mind egybefoglalva egy testet képzőknek tekintetnek, valamint e példa világosan mutatja azt is, hogy a magyar köz- és magánjogot egyedül a Corpus jurisból kimerítőleg megtanulni nem lehet!

A fentebbi idézet után kétségbe vonni nem lehet, hogy őseink a kormányi felelőséget nem csak ismerték, hanem életbe is léptették és pedig oly időben, midőn más nemzetek még felőle csak tanakodtak, mert ily világosan és szabatosan formulázott felelőségi törvényt azon időkből egy nemzet sem képes felmutatni. — Némuljanak el tehát azok, kik a felelőséget mindenekelőtt létesíteni ohajtókat külföldieskedés- és majmolással akarják vádolni, s azt oly valaminek ál-

¹⁾ M. G. Kovachich Monum. Vet. legisl. H. Segm. 1. p. 13. Silloge decretorum Comitialium p. 15.

litják, mi a municipalitás eszméjével meg nem fér, jobban tudták ezt őseink, mert a felelőség mellett a hatósági kormányzathoz folytonosan ragaszkodtak, így a fentebbi decretum 16. és 17. §-a rendeli, hogy ha a nádor hivataloskodni az országban jár, minden megyében a főispán és más négy bíró melléje rendeltessék, — ha pedig a nádor balul eljárni szándékoznék — *sinistre procedere intenderet* — a főispán és ama négy bíró ebben gátolják és a királynak ezt feljelentésük. — Kell-e ennél meggyőzőbb bizonyítvány? mi egyébként azt is tanúsítja, hogy a megyék a legfelsőbb tisztviselők felett is örködtek, s így ezek kötelességében állott arra felügyelni, hogy a megye területén törvénysértés el ne követtethessék.

Midőn tehát az 1848-ik évben felelős kormány lőn felállítva, nem nyert az ország semmi új közjogot, hanem csak visszaállította azt, minek gyakorlatából az utolsó századokban kiüttetett, mert midőn első Ferdinand királyul választott, minden törvények megtartására esküdött, s ad ott biztosító levelet, így tehát erről is, minélfogva az csak visszahelyezettnek, nem pedig újból alkotottnak mondandó.

A municipiumok jövője.

Megállhatnak- s összeférhetnek-e a municipiumok a felelős kormányval, oly kérdés, melynek feszegetése már 1848-ik év előtt megkezdett, de befejezettnek még sem tekinthető, minthogy felette most is, noha személyek változásával, tüzes vitatkozások vannak folyamatban.

A municipalis intézmény szinte őskoru, sőt talán régiebb a kormányi felelőségnél, s hogy hazánkban a kettő jól megfér, a történelem tanusítja, azonban meg kell vallanunk, hogy a municipiumok az utóbbi századokban új alakot öltöttek fel, vagy helyesbben mondva, a kor viszonyaiból olyakká alakultak, s olyakká nővék ki magukat, minőknek őket korunkban tapasztaltuk, lettek tudnillik jogfentartó s mentő intézmények; mert tudjuk, hogy az utolsó századokban honunk a cselekvési térről nem csak leszorított, hanem jogai- s szabadalmaiban folytonosan sértetvén, azok megtartására kellett minden erejét fordítani, s hálával kell elismernünk, hogy e szép célnak megfelelt, mit pedig megmenteni nem tudott, az nem az ő hanyagsága, avagy hazafiatlanságának tulajdonítható. A közszellem folytonosan csak a municipiumokban élt, s mindenki bizonyítgatás nélkül is elhiszi, hogy ha a sors ezelőtt vagy kétszáz esztendővel, a helyhatóságok ajtait előlünk elzárja, mi magyarok

már csakugyan nem lennénk, volt ugyan sok furcsa, ferde, helytelen, sőt tovább már eltűrhetlen oldaluk, de — a kitűzött célnek megfeleltek !

Ha a felelős kormány az 1848-dik évi törvények nyomán igazgatja az ország dolgait, tagadhatlan, hogy a hatóságok a legutóbbi időkben divott eljárásokat mind nem gyakorolhatják, de ebből nem következik, hogy azokat egyszerűen eltörölni kellenék, hanem úgy kell átídomitni, hogy mi bennük jó, az meghagyassék, a rossz pedig vagy végkép kiirtassék, vagy akként szabályoztassék, hogy a közjóra károsan ne hathasson.

Mindenek előtt a kormányi rendeletek félretétele nem csak szabályozandó, hanem egyenesen megszüntetendő, mert azt tőrni nem lehet, hogy a felelős kormány eljárása megakasztassék, minthogy ezáltal a kormány-gépezet működése megállíttatnék ; — mily nagy hátramaradás származnék p. o. abból, ha valamely megye azon okadással, hogy a reávetett adómennyiség nincs helyesen kiszámítva, annak beszedését megtagadná, vagy a kiállítandó ujjoncokat kiállítani nem akarná, vagy az ellenség ellen indult sereg élelmezése és elhelyezése ellen akadályokat gördítene ? — ilyesmit rendezett állapotban, pedig ilyenről szólok, s ilyent ohajtunk, tőrni nem lehet !

Nehogy azonban a ministerium a törvényeken túl terjeszkedhessék, — a hatóságoknak sérelmi panaszuk fen maradván, — köteletségévé teendő, hogy valahányszor valamely hatóság ellen karhatalmat alkalmazott, arról körülményes indokolt jelentést a legközelebbi országgyűlésnek tenni akkor is tartozzék, habár az illető hatóság nem panaszkodnék. — Ugy hiszem ez elég biztosíték a megyékre, de elég hatalmas fék a kormányra, mert bizonyára jól megfontoland-

ja az esetet, mielőtt karhatalom használatára magát elszánja. Továbbá

Lehetséges, hogy lesznek, kik önhasznukat inkább, mint a hazáét keresvén, s ezt zavarok által elérhetni vélvén, a megyéket a kormánynyal egyenetlenségbe hozni törekednek, s ha czélukat elérik, nem csak magukra, hanem olyakra is hoznak bajokat, kik annak nem csak okozói nem, sőt ellenzői voltak, de leszavaztattak, mert az eddigi szokás szerint minden a közönség nevében ment s mindenki a jóban, rosiban egyiránt osztozott. Ezen egyes esetben kivételt tenni ohajtanék, s így rendelendőnek vélném, hogy a ki a kormányrendeletét félretétetni indítványozza, az tartozzék indítványát írásban beadni, az azt pártolók nevei pedig a jegyző könyvbe vétessenek, hogy az indítvány elfogadása által okozott kár- avagy hátramaradásért, szinte a karhatalom költségeiért egyedül azok vonassanak feleletre és kártérítésre, kik azt okozták, s így ne terheltessenek azok, kik azt nem helyeslették, avagy éppen ellenzették. Gondolom, hogy ily rendszabály a zavargók kedélyét lehangolná, valamint a pártolók számát nem igen nevelné.— A büntetés s kártérítés egyébiránt csak az országgyűlés végzése folytán következhetnék.

Mi lesz tehát a municipiumok hatásköre jövőben ?

Csendes, elvonult magányomban ezt így képzelem :

1-ör. A közügyek vitelén túl, belügyeit közbizodalommal választott tisztviselőivel kezeltetendik, sőt azok vezetésére a közgyűléseken felügyelendnek, s azokra befolyást gyakorlandnak, mi a közügyek iránti részvétet ébren tartja s elenyészni nem engedi.

2-or. A kormány minden tetteinek ezerszemü ellenőrei leendnek, mi a leghazafiabb érzelmü kormányférfiak irányában sem felesleges, mert tapasztalat szerint a hatalom oly

csáberővel bir, mely gyakran a polczra jutott oly honfiakat is elragadott, kikről ezt annak idejében ki sem merte volna feltenni ; — fognak tehát a helyhatóságok felügyelni, s jaj azon ministernek, ki a törvény ösvényétől távozni merészel, noha azt is hiszem, hogy sokan minden ok nélkül fognak vádoltatni, ámde ez nekik ártani nem fog, az állam gépezete nem fog feltartóztatni, és pedig oly kevésbé mint Angliában, hol a meetingben a ministerek irgalmatlanul megtámadtatnak, — hanem effélék az alkotmányos élet függetelkei, melyeket az okos államférfi mosolylyal tud eltűrni.

3-or. A municipalitások termei lesznek azon tanodák, melyekben az ifjuság a gyakorlati államéletet látandja, s miután a részvét nehezítve nem leend, magát a szónoklatban kiképezheti, így volt ez eddig is, s kisem fogja tagadhatni, hogy hazánk oly sok jeles szónokkal nem büszkélkedhetnék, ha a megyei élet előttük zárva lett volna ; — ezek pedig oly előnyök, melyekért illő kárpótlást a rideg centralisatio nyujtani nem képes.

Egyébiránt egy meszszeható uj, avagy visszahelyezett intézmény hatásának apróbb részleteit az emberi észnek előre kitalálni alig lehetvén, valószínű, hogy a helyhatóságok oly valamivé nővik ki magukat, mit belátnunk most még lehetetlen, valamint hogy némely jogok gyakorlatát magok sem fogják továbbra igényelni, avagy éppen önmaguk azt találандják, hogy szüségtelenek, mely esetben lassanként, mintegy természetes halállal, az ország minden megrázkódtatása és felgerjedése nélkül, fognak elhalni, mint egy becsületes, boldog jó hazafi, ki világi pályáját érdekekkel átélvén, édes öntudattal nyugszik meg a természet kérlelhetlen törvényeiben, de azon véleményben vagyok, hogy míg alkotmányunk leend, addig a hatósági rendszer fel fog tartatni, s ha administratív természetéről le is tenne,

élni fog, mint az egyes honpolgár azon jogainak örje és védője, melyek a kormány hatalma alá nem tartoznak, ekkor pedig nagy hivatást teljesítenek s töltnék be, mert a honpolgárok kedélyi megnyugvásának ők lesznek az alapjai, és az államférfiak gyakorlati tanodája; — ne törekedjünk tehát megölni oly intézményt, mely valószínűleg képes az utókort ily jótéteményekkel boldogítani.

Zárszó.

Mikép fogtam fel szegény hazánk állapotját, mit tartok szerencsétlen állapotja megváltoztatására legelőször teendőnek, azt nem ugyan cifra szavakkal, csappanó mondatokkal, avagy káprázó előadással, hanem könnyen megérthető világossággal előterjesztettem.

Tudom ugyan, hogy tekintélyes helyekről minden, az országgyűlés teendői közé tartozó ügyeknek azonkívüli taglalata nem helyeseltetik, sőt egyenesen rosztaltatik, és pedig azon okadással, hogy ilyekkel az országgyűlés létesíthetése gátoltatik ; — de szabadjon ellenkező véleményt nyilvánítanom, mert azt tartom, hogy éppen akkor lehet reményünk ohajtott célunk elérésére, ha készséget mutatunk s igazi törekvést mind annak létesítésére, mi tőlünk jogosan követelhető ; — ámde mondandják az ellenkező véleményűek : hiában minden programm, minden tervezés, mert ha reánk jó, nem fog elfogadtatni ! — ily esetben sem teszünk jó tervek által haszontan munkát, mert megmutatjuk a művelt világnak, hogy ha erős Ausztria európai szükséglet, nem mi vagyunk az oka, hogy ez nem ilyen, e felett számot adhatunk maradékainknak, hogy mi eleget, s tőlünk kitelhető minden módon azon fáradoztunk, hogy nekik jobblétet biz-

tosítsunk, — s így ha ez nem sikerülne, azt bűnül nekünk ne róvják fel.

Hogy országos dolgokról röpirat és hírlapok útján nem helyes vitatkozni, egy államférfi sem meri nyíltan állítani, nekünk pedig rendkívüli és nyomasztó helyzetünk-nél fogva még nagyobb kötelességünk, mint rendes állapotban leendne ; — nekünk oly eszközökhöz is kell most folyamodnunk, melyektől más körülmények közt elfordulnunk kellene, ily eljárásra a történelemből elég példa idézhető, így a bölcs Aristipposz, midőn a siracusai zsarnok Dienesnél egy barátja életéért sokáig hasztalan rimánkodott, utóbb annak lábaihoz borult, s azokat csókolgatta, s czélt ért, midőn ezért barátaitól dorgáltatott, azt válaszolta : nem én vagyok az oka, hogy Dienes fülei a lábáiban vannak, — szent Pál meg azt vallja magáról, hogy a zsidók közt zsidó, a rómaiak közt római, a publicanusok közt publicanus volt, s minden szint felvett, minden alakba átváltozott, csak hogy a magasztos ígét hirdethesse, s azt diadalra juttathassa, — ne kívánjunk bölcsőbbek lenni Aristipposz és szent Pálnál ! — e mondatnak : a czél szentesíti az eszközöket, van becsületes magyarázata és alkalmazása is, ha határjelül a becsületesség állittatik fel.

Csalhatlan, több jelek arra mutatnak, hogy felülről kiegyezkedési és kibékülési hajlam mutatkozik, elismerte ezt a t a v a l i m a g y a r s a j t ó is, s nézetét e háhárom tényre alapítá : a politikai perek megszüntetése, a nagyváradi-kolosvári vasut engedélyezése, és a museum, valamint a nemzeti színház felségelésére tett legfelsőbb nyilatkozat, — mikhez legujabb időkből a hitelintézetet, nemkülönben a kolosvári vasut engedélyezését megköszönő küldöttségeknek adott legkegyelmesebb válaszok mind szavait, mind szellemét csatolhatjuk ; — az alkalom most meg van ! — Hornmayer Bajorország történelméről egy időben azt

mondá, hogy az nem egyéb, mint a jól fel nem használt alkalmak és körülmények folytonos történelme! ne adjunk okot arra, hogy rólunk hasonló mondathassék, ragadjuk meg a kínálkozó alkalmat, s iparkodjunk az annyi szélvész által hányatott szegény hazánkat rendes partba juttatni, mi azonban csak azáltal történhetik, ha részünkről színtelen öszinte kibékülési hajlam mutatkozik, és pedig azáltal, hogy a tulsó részen levő bajokon némükép mi is készek vagyunk segíteni, — ez *conditio sine qua non*. Várhatunk még! ezt mondják talán némelyek, kiknek száma azonban napról-napra leolvad; — vajjon de meddig és mire, vagy kire?

Az európai *constellatio* szép rendszer, de bár merre vetem szemeimet, nem tudok kék egünk boltozatján egy csillagot is felfedezni, melyből egy messiást várhatnánk.

Napoleonban az olaszok, frigy-társ után, oly kényurat nyertek, ki őket annak elérésében is gátolja, mit maguk erejéből képesek lennének kivívni, Garibaldit pedig nem franczia, hanem olasz golyó sebzé meg! ezt jó lesz megjegyezni.

Ne szalaszszuk el a kínálkozó alkalmat, ne bizzunk senki másban, s ne várjuk sorsunk javulását más, mint ön szellemi erőnktől, és a körülmények helyes felfogásában rejlő tapintat helyes felhasználásától, más módot nem látok, s ettől függ, így maradjunk-e továbbra is, vagy elfogadható mód által törekedjünk e szűk utczából kimenekülni; s úgy hiszem, hogy a maradást egy jó honfi sem ohajthatja, mert valamennyi osztja Curius Dentatus ama jeles mondatát, hogy inkább kíván valólag, mint élve holt lenni*).

*) Curius Dentatus aiebat malle se esse, quam vivere mortuum. Seneca de tranqu. animi C. 4.

TARTALOM.

	Lap.
Előszó	
Egy kis töredék régibb történelmünkből	7
A fels. cs. k. habsburgi ház és Magyarország	14
A fels. cs. k. habsburgi háznak a magyar trónra emeltetése s az ország fentartási jogai	17
Jelen helyzetünk	21
Közös ügyek	24
Közmunka, közlekedési eszközök és hajózás, valamint föld- mívelés, ipar és kereskedés	33
A közös ügyek mikénti kezelése	40
A Reichsrathról	42
Esetenkénti érintkezés	45
Javaslatom	53
Függelék.	
A nemzetiségi igényekről	60
A felelős kormány és magyar intézmény	66
A municipiumok jövője	69
Zárszó.	74

TARTALOM

Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. Some words like "TARTALOM" are clearly visible in the center.

Additional faint text at the bottom of the page, also appearing to be bleed-through.

